

Neobjavljene latinske pjesme Petra Boždarovića

Tunjić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:058885>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KLASIČNU FILOLOGIJU
SMJER NASTAVNIČKI
Ak. god. 2022./2023.

Matea Tunjić

**NEOBJAVLJENE LATINSKE PJESME PETRA
BOŽDAROVIĆA**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Irena Bratičević

Zagreb, rujan 2023.

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Biografija Petra Boždarovića.....	2
1.1. Književni rad Petra Boždarovića.....	7
2. Karakteristike pjesništva <i>Seicenta</i>	10
3. <i>Pjesma u čast sv. Franji Ksaverskom</i>	14
3.1. Prijepis <i>Pjesme u čast sv. Franji Ksaverskom</i>	14
3.2. Analiza <i>Pjesme u čast sv. Franji Ksaverskom</i>	23
3.2.1. Kratak sadržaj <i>Pjesme u čast sv. Franji Ksaverskom</i>	23
3.2.2. Karakteristike <i>Pjesme u čast sv. Franji Ksaverskom</i>	25
3.2.3. Oluja na putu za Indiju: mit ili istina	27
4. <i>Oda Ivanu Paštriću</i>	30
4.1. Prijepis <i>Ode Ivanu Paštriću</i>	31
4.2. Analiza <i>Ode Ivanu Paštriću</i>	32
4.2.1. Kratak sadržaj <i>Ode Ivanu Paštriću</i>	32
4.2.2. Karakteristike <i>Ode Ivanu Paštriću</i>	34
4.2.3. Pokušaj datacije <i>Ode Ivanu Paštriću</i>	35
5. Nastavnička primjena.....	38
Zaključak.....	41
Literatura.....	42
Popis slika	45

Neobjavljene latinske pjesme Petra Boždarovića

Sažetak

Petar Boždarović (Dubrovnik, 1647. – Rim, 1684.) hrvatski je pravnik, diplomat, pjesnik, pisac i kanonik crkve svetog Jeronima u Rimu. Nakon doktorata, vrijeme provodi kao knjižničar i auditor Giambattiste De Luce, a početkom osamdesetih godina sedamnaestog stoljeća obavlja diplomatske poslove za Dubrovačku Republiku. Što se tiče njegovih djela najviše je poznat po svojim teološkim, pravnim i povijesnim spisima, posebice onima o antičkim spomenicima u Genovi. Najmanje se pak spominje kao pjesnik, njegovi se biografski podaci rijetko pronalaze u literaturi i biografijama, a sva su njegova djela uglavnom razasuta po rukopisima prijatelja i nasljednika. Stoga je cilj ovog rada prije svega objaviti prijepis dvije Boždarovićeve pjesme u rukopisu, *Pjesmu u čast svetog Franje Ksaverskog* i *Odu Ivanu Paštriću*, prikazati Boždarovićev život i književni rad i pružiti uvid u književni kontekst doba u kojem je stvarao.

Ključne riječi: Petar Boždarović, Pietro Bosidari, *Oda Ivanu Paštriću*, *Pjesma u čast svetog Franje Ksaverskog*, pjesništvo 17. stoljeća, hrvatski latinizam

Unpublished Latin poems of Petar Boždarović

Abstract

Petar Boždarović (Dubrovnik, 1647. – Rome, 1684.) is croatian lawyer, diplomat, poet, writer and canon of the Church saint Jerome in Rome. After his doctorate, he was Giambattista's librarian and auditor. In the early eighties of the seventeenth century, he performed some diplomatic duties for the Republic of Ragusa. As for his works, he is best known for his theological, legal and historical writings, especially those on ancient monuments in Genoa. He is least mentioned as a poet, his biographical information is rarely found in literature and biographies, and all his works are mostly scattered among the manuscripts of friends and heirs. Therefore, the aim of this work is first of all to publish a transcription of two Boždarović's poems in manuscript, the Poem in honor of St. Francis Xavier and Ode to Ivan Paštrić, to present Boždarović's life and literary work and to provide an insight into the literary context of the era in which he created.

Key words: Petar Boždarović, Pietro Bosidari, *Ode to Ivan Paštrić*, *Poem in honor of St. Francis Xavier*, poetry of 17th century, Croatian Latin literature

Uvod

Neproučena rukopisna baština hrvatskih latinista i dalje biva iznimno velika unatoč tomu što klasični filolozi desetljećima rade na njenom istraživanju i objavljivanju djela skrivenih po različitim fondovima knjižnica. Pritom se čini da je sedamnaesto stoljeće tek posljednjih godina došlo na red za proučavanje, nakon što su s jedne strane djela humanizma i renesanse, a s druge ona galantnog osamnaestog stoljeća, vrhunca hrvatskog latinizma, zasjala u svojim tiskanim izdanjima. Razlog je tomu što sedamnaesto stoljeće biva stoljećem mirovanja, svojevrsnog zatišja pred buru pa na prvu djeluje kao da sa srednjim vijekom svjetske književnosti dijeli onu titulu *mračnog doba*.

Ipak, sedamnaesto je stoljeće hrvatskom latinizmu podarilo povjesničare Lučića i Vitezovića, značajnog i zanimljivijeg proučavateljima zbog njegovih ljubavnih pjesmama, prigodničara Stjepana Gradića, pjesnike Gundulića, Đurđevića i Petrovića, epičare Rogačića i Vičića, biografe, autobiografe, filologe i polihistore, što svjedoči o tome da zatišje pred vrhunac i nije bilo toliko tiho kako se na prvu moglo misliti. Uz spomenute poznate sedamnaestostoljetne autore, još uvijek se među rukopisima toga stoljeća pronalaze i neka njihova manje poznata djela i djela njihovih, manje poznatih, suvremenika. Sudbina rukopisa, posebice onih ne toliko poznatih autora, dakle, ovisi o oštrom oku filologa, a nije rijedak slučaj da na vidjelo izlaze pukom slučajnošću, prilikom potrage za nečim drugim. Upravo se to događa i s pjesmama Petra Boždarovića, razasutim, zajedno s ostalim djelima, po raznim rukopisima njegovih suvremenika. To se onda može smatrati razlogom zbog kojega se Boždarović toliko i ne spominje u literaturi, posebice kad je riječ o književnosti *Seicenta*.

Stoga je naglasak ovog rada prije svega na prijepisu dviju Boždarovićevih pjesama, *Carmen in honorem S. Francisci Xaverii* i *Ode ad Ioannem Pastritium*, koje su se dosad skrivale u fondovima Vatikanske knjižnice, odnosno u Gradićevu i Paštrićevu rukopisu. One će, osim dokaza da rukopisi sedamnaestog stoljeća i dalje kriju određeno književno bogatstvo, kao dva reprezentativna primjera, dati još bolji uvid u karakteristike pjesništva *Seicenta*, ali i biti dovoljan razlog za sintetiziranje dosada ne tako velikog broja poznatih i razasutih podataka o Boždarovićevu životu i njegovom književnom radu. Tako će rad o neobjavljenim pjesmama Petra Boždarovića biti maleni doprinos filološkim istraživanjima dubokog jezera hrvatske rukopisne baštine na latinskom jeziku, ali će istovremeno postaviti i pitanje važnosti proučavanja hrvatskog latinizma uopće pri učenju latinskog jezika i književnosti.

1. Biografija Petra Boždarovića

Petar Boždarović u literaturi se još pronalazi pod imenima Pietro Bosdari da Ombla, Petar Boždar, Petar Božidari, Petar Boždarić, Petar Božidarević, Pietro Bosidari. Sve su to hrvatske i talijanske inačice prezimena, a u ovom se radu koristi inačica Boždarović jer ga tako navode Nenad Vekarić u svojim *Odabranim biografijama* poznatih Dubrovčana i mrežno izdanje *Hrvatskog biografskog leksikona*.

O njegovu životu zna se veoma malo. Vekarićevim riječima, Boždarovića se "...rijetko nalazi u leksikografskim izdanjima i u literaturi."¹ Tek ga nekoliko autora spominje u svojim djelima, ponajviše zbog njegove diplomatske uloge u pribavljanju novčanih sredstava za Dubrovnik, o čemu će biti riječi u nastavku rada, zatim kao kanonika crkve svetog Jeronima u Rimu, knjižničara i auditora Giambattiste de Luce, a kao pjesnika i pisca navode ga tek usputno. Najviše biografskih informacija o Boždaroviću donose biografii Saro Crijević, Sebastijan Slade, koji skoro da potpuno nasljeđuje Crijevića, Franjo Maria Appendini, Šime Ljubić i Nenad Vekarić, a pored njih značajan je i Josip Burić sa svojim *Kanonicima hrvatskog kaptola sv. Jeronima u Rimu (1589.-1901.)*.

Nema većih nesuglasica oko godine Petrova rođenja. Spomenuti biografi složno navode da je Boždarović rođen 1647. godine u Dubrovačkoj Republici, u dobrostojećoj obitelji, koja je 5. studenog 1666. godine ušla u krug dubrovačkih plemića. Međutim, Burić, komentirajući njegovo imenovanje kanonikom, dovodi u pitanje njegovu godinu rođenja, imajući na umu da se kao kanonik u spisima pojavljuje 1665. godine. Ta je godina problematična, smatra Burić, jer je malo vjerojatno da je Boždarović postao kanonikom crkve svetog Jeronima u Rimu sa samo osamnaest godina.² Ipak, nigdje ne navodi da je ta činjenica nemoguća, posebno ako se u obzir uzmu Boždarovićev ugled i pohvale drugih ljudi. Isto tako, Burićeve sumnje raspršuje Vekarić, dajući točan datum njegova rođenja na osnovu zapisa iz Matice krštenih³ u kojoj se navodi da je Boždarović rođen posljednji dan u siječnju, odnosno 31. siječnja 1647. godine.⁴

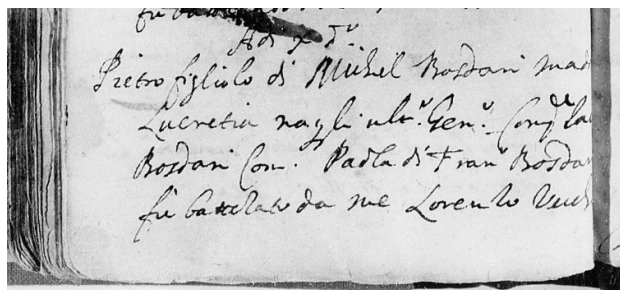
¹ Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 4: Odabrane biografije*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb, Dubrovnik, 2013., str. 210.

² Josip Burić, *Kanonici hrvatskog kaptola Sv. Jeronima u Rimu (1589-1901)*, Hrvatski povijesni institut, Rim, 1971., str. 113.

³ Matica krštenih za župu Grad, sv. 1, dostupno online na:

<https://www.familysearch.org/search/collection/2040054>

⁴ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 4: Odabrane biografije*, str. 209.

Slika br. 1 Zapis o krštenju Petra Boždarovića iz Matice krštenih

Osnovno je obrazovanje, kako Appendini navodi, završio u rodnom gradu⁵, a potom je školovanje nastavio u Rimu, što nije neobično s obzirom na to da je od humanizma i renesanse pa sve do 19. stoljeća bilo uobičajeno da dobrostojeće dubrovačke i dalmatinske obitelji svoje mlade šalju u poznate, sveučilišne talijanske gradove na kvalitetno daljnje obrazovanje.⁶ Boždarović je tako u Rimu studirao teologiju zajedno s državnim i crkvenim pravom, a doktorirao je 1668. godine s pohvalom učitelja koju navode Crijević i Appendini: "...viva voce vivisque suffragiis, quod dumtaxat doctissimis et consumatissimis personis concedi solet."⁷ S obzirom na to da je, kako Burić navodi, bio od 1663. godine članom bratovštine sv. Jeronima, postao je veoma brzo, točnije 1665. godine, kanonikom crkve svetog Jeronima u Rimu, a usto je obnašao dužnost predsjednika „...bratovštine sv. Jeronima od 1672. do 1674. i od 1678 do 1680.“⁸ Svojom je marljivošću i izvrsnosti Boždarović postao knjižničar i auditor kardinalu Giambattisti de Luci (1614.-1683.),⁹ a u jednom je trenutku preuzeo i brigu o njegovim dobrima.¹⁰ Da je Boždarović bio izvrsna, marljiva, domišljata i izuzetna osoba svjedoči, osim pohvale profesora, pismo padovanskog biskupa Gregorija Barbariga kardinalu de Luci, koje nam spominju Crijević, Slade i Appendini, a u kojemu Barbarigo, nakon što je u nekoliko susreta upoznao Boždarovića čestita de Luci "...quod talem virum sibi que simillimum, ingenio ac studiis parem nactus esset, quo cum studia sua communicaret."¹¹ Uz njega Gradić u pismu dubrovačkom Senatu svog zemljaka hvali govoreći da je "...uomo savio, prudente, discreto,

⁵ Franjo Maria Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei: divise in due tomi e dedicate all' eccelso Senato della Repubblica di Ragusa*. T. 2, Dalle stampe di Antonio Martecchini, Ragusa, 1802., str. 106.

⁶ Vice Adamović, *Dubrovnici izvan zavičaja: prilog poznavanju dubrovačke književnosti i povijesti sastavljen za učeću omladinu*, Matica Srpska u Dubrovniku, Dubrovnik, 1914., str. 14.

⁷ Serafin Maria Crijević *Bibliotheca Ragusina: in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur* T. 4, JAZU, Zagreb, 1980., str. 24.; F. M. Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei: divise in due tomi e dedicate all' eccelso Senato della Repubblica di Ragusa*. T. 2, str. 106.

⁸ J. Burić, *Kanonici hrvatskog kaptola Sv. Jeronima u Rimu (1589-1901)*, str. 113.

⁹ Giambattista de Luca (1614.-1684.) bio je talijanski kardinal i jedan od najvažnijih pravika XVII. stoljeća.

¹⁰ Usp. S. M. Crijević, *Bibliotheca Ragusina: in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur* T. 4, str. 24.

¹¹ Ibid.

dotto et erudito e timorato di Dio, et in età intiera, dove la mia è cadente.”¹² Pohvale Boždaroviću ne manjka ni nakon smrti jer Krsto Vojnović navodi kako “...Bosdari bijaše muž učenošću i vrlinama po glasu”¹³, a Đuro Körbler u *Pismima opata Stjepana Gradića* kaže da je Gradićev nasljednik “...Petar Boždar bio čovjek na svom mjestu, koji je u ono doba okretno umio zastupati probitke zavičaja svoga i dati savjet zemljacima.”¹⁴

Njegove su mu učenost, znanje prava i prijateljstvo s Gradićem donijeli i diplomatsku ulogu zbog koje se najčešće i spominje u literaturi. Naime, Dubrovačka je Republika u 17. stoljeću Osmanlijama i dalje plaćala određenu svotu novca kao godišnji danak. No, nakon što su, kako Johann Christian Engel donosi u svojoj *Povjesti Dubrovačke Republike*, Mleci sklopili mir s Osmanlijama 1669., odlučeno je da se trgovina iz Bosne odvija preko Splita, što bi znatno utjecalo na razvoj Dubrovačke Republike jer je ona do tog trenutka bila zaslužna za trgovačke puteve između Osmanlija i Mlečana. Stoga su se Dubrovčani pobunili, ali ih Kara Mustafapaša, tadašnji veliki vezir, prekori “...da su u potonjem ratu sve stvari prodavali Turcima preskupo. Za naknadu da traži iznos od 146 000 talara te udari Dubrovniku veći godišnji danak.”¹⁵ Dubrovčani, koji se u tom periodu nisu još oporavili ni od razornog potresa iz 1667. godine, poslaše izaslanike u Bosnu i Tursku kako bi od Turaka izmolili pomilovanje za dugove, ali taj pokušaj nije prošao veoma uspješno. Sve što su izaslanici uspjeli napraviti, osim što su neki i svoj život položili za domovinu, bila je odgoda plaćanja. Iz tog je razloga, kako donosi Körbler, Senat poslao pismo Stjepanu Gradiću u Rim u kojemu ga moli za pomoć u ovoj nevolji, a on im je u pismu javio da je

“...poslao dva sastavka za punomoći što su bile potrebne u Rimu i u Genovi, da Dubrovnik dobije odande novaca. Sam dakako nije mogao izvršiti oba posla, pa zato Senat prema njegovu savjetu ovlasti Petra Boždara da ode u Genovu, a njemu prepusti brigu da u Rimu kuša dobiti kakovugod potporu.”¹⁶

Boždarović je u Genovi 1680. godine uspio nabaviti određenu količinu novca, premda nedovoljnu za pokriće svih dugova, ali znatno vrijednu i važnu za domovinu u tom trenutku,

¹² Đuro Körbler, *Pisma opata Stjepana Gradića Dubrovčanina Senatu Republike dubrovačke od godine 1667. do 1683.*, Tisak dioničke tiskare, Zagreb, 1915., str. 80., dostupno na: <https://archive.org/details/abatisstephanigr00grad/page/n5/mode/2up>

¹³ Krsto Vojnović, *Crkva i država u Dubrovačkoj republici*, JAZU, Zagreb, 1895.; str. 49.

¹⁴ Đ. Körbler, *Pisma opata Stjepana Gradića Dubrovčanina Senatu Republike dubrovačke od godine 1667. do 1683.*, str. 90.

¹⁵ Ivan Hristijan Engel, *Povjest Dubrovačke Republike*, Srpska dubrovačka štamparija A. Pasarića, Dubrovnik, 1903., str. 110.

¹⁶ Đ. Körbler, *Pisma opata Stjepana Gradića Senatu Republike dubrovačke od godine 1667. do 1683.*, str. 75.

kako, pored drugih autora, navodi i sam Crijević: “Rem feliciter et ex reipublicae voto perfecit auxitque industriae suae famam civiumque amorem sibi summopere conciliavit.”¹⁷ O detaljima njegove diplomatske misije u Genovu, koji se u ovom radu ne iznose u cijelosti, saznajemo najviše iz Gradićevih pisama koje nam donosi Körbler u već spomenutom izdanju *Pisma opata Stjepana Gradića*.

Kao zahvalu za dobro obavljen posao i pomoć Dubrovniku, Gradić je u pismima Senatu, pokušavajući ujedno riješiti njihove prepirke s tadašnjim biskupom, obrazložio zašto bi Senat trebao pokušati, uz suglasnost Svete Stolicе, donijeti odluku o imenovanju nekog od Dubrovčana za dubrovačkog biskupa, kako bi to mjesto, dakako po zaslugi, pripalo Petru Boždaroviću. U to je vrijeme, naime, bila na snazi odluka da nijedan Dubrovčanin ne može biti dubrovački biskup, nego su tu dužnost uglavnom obnašali Talijani. Tih je godina na biskupskoj stolici sjedio Petar de Torres s kojim su i Dubrovčani imali prepirke i probleme. Senat je, prihvaćajući Gradićeva pisma, naime predlagao njega za biskupa, ali je Gradić tu čast učtivo odbio i predložio Boždarovića, kojega je ujedno pismima nagovarao da preuzme službu.¹⁸ No, Gradićeva želja nije ispunjena jer papa Inocent XI. nije dopustio premještanje Torresa u Italiju, a Senat je u međuvremenu sve svoje snage usmjerio k nabavljanju novaca za plaćanje danka Osmanlijama. Kako Körbler navodi, tako se pitanje o dubrovačkom biskupu ostavilo po strani, a jedino Gradić nije odustajao od želje da se Boždarović imenuje biskupom jer je “...25. septembra 1680. pisao rođaku Šišku Gunduliću u kojem podrobno razlaže kako bi Boždar bio najbolji nadbiskup dubrovački od svih kandidata što ih zasada ima.”¹⁹

Premda na kraju borbe za biskupsku stolicu Dubrovnika Boždarović nije imenovan, autori navode da ga je papa Inocent XI. 1684. imenovao biskupom Macerate nakon smrti tadašnjeg biskupa Francesca Cine, no da je u to vrijeme bio veoma bolestan te nije mogao prihvatiti takvu službu. Crijevićevim riječima, “...a pontifice nuncius ad eum pervenit graviter aegrotantem et fere semianimum.”²⁰ Međutim, Burić u svojim *Kanonicima* i ovu odluku dovodi u pitanje kritizirajući Appeninija i Ljubića, ali ne i Crijevića koji donosi istu vijest, govoreći da

¹⁷ S. M. Crijević, *Bibliotheca Ragusina: in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur* T. 4, str. 24.

¹⁸ Usp. *ibid.*, str. 79.

¹⁹ *Ibid.*, str. 82.

²⁰ S. M. Crijević, *Bibliotheca Ragusina: in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur* T. 4, str. 25.

“...o tom njegovom navodnom imenovanju nema ni traga u Vatikanskom arhivu u svescima: Processus Consistoriales i Processus Datariae, a ne spominje se ni u djelu R. Ritzler - P. Seffrin, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*.”²¹

Unatoč nesigurnosti u njegovo imenovanje, Boždarović je vrlo vjerojatno te godine bio jako bolestan jer većina autora navodi da je preminuo u Rimu 23. studenog 1684. godine. Ipak, za razliku od datuma rođenja o datumu smrti pronalaze se različite informacije kod različitih autora. Tako Appendini i Ljubić iz nekog razloga uz godinu 1684. navode da je Boždarović umro u 34. godini,²² što se onda ne poklapa s datumom rođenja. Ovdje se može pretpostaviti da je riječ o tiskarskoj pogrešci koju je Ljubić preuzeo od Appendinija, s obzirom na to da prije njih dvojice Crijević navodi kako Boždarović “...annos natus XXXVII, vitam cum morte commutavit IX. Kalendas Decembris, anno, uti dicebamus, eius seculi²³ LXXXIV”.²⁴ A pored toga, imajući na umu izvod iz Matice krštenih, Boždarović se nije mogao roditi kasnije. Zbog ovih nesuglasica ili tiskarskih pogreški u literaturi se može pronaći da je Boždarović umro prije ili poslije 1684. godine. Tako Ljubić, za razliku od pogrešne natuknice u *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, u *Ogledalu književne poviesti jugoslavjanske II*, opet iz nepoznatog razloga spominje da je Boždarović preminuo 1686. S druge strane, Vojnović u *Crkvi i državi u dubrovačkoj republici* navodi da je Boždarović umro 1681. Može se pretpostaviti da se Vojnović možda oslanjao na Appendinija ili Ljubića koji su naveli da je Boždarović umro u 34. godini života, a to se poklapa s računicom ako se za godinu smrti uzme 1681. Ipak, što se tiče Vojnovića riječ je dakako o tiskarskoj pogrešci ili posljedici nekritičkog čitanja literature jer Körbler navodi kako su 1683. godine u posljednjim trenucima Gradićeva života “...bili uza nj Petar Boždar, Benedikt Stay,²⁵ sin Petrov...”²⁶ kao i to da je iste te godine Boždarović slao pisma Senatu i od njega bio imenovan Gradićevim nasljednikom u diplomatskim poslovima.²⁷ Što se Ljubića tiče, tu također nema sumnje da je riječ o pogrešci jer, pored toga što svi ostali autori navode godinu smrti 1684., a u ovom je radu zbog navedenih

²¹ J. Burić, *Kanonici hrvatskog kaptola Sv. Jeronima (1589-1901)*, str. 113.-114.

²² F. M. Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei: divise in due tomi e dedicate all' eccelso Senato della Repubblica di Ragusa*. T. 2, str. 107.; Šime Ljubić *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Rod. Lechner Librajo Dell' I.R. Università, Beč, 1856., str. 60.

²³ Misli se na 16 stoljeće kako navodi prije u tekstu: “Natus est Ragusii (...) anno aerae Christianae XLVII supra MDC...” usp. S. M. Crijević, *Bibliotheca Ragusina: in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur T. 4*, str. 25.

²⁴ S. M. Crijević, *Bibliotheca Ragusina: in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur T. 4*, str. 25.

²⁵ Ako se ovdje radi o Benediktu Stayu (1714. – 1801.), hrvatskom filozofu i pjesniku latinisti XVIII. stoljeća, onda ova informacija nije točna jer je Gradić umro 1683. godine, a Benedikt se rodio tridesetak godina kasnije.

²⁶ Đ. Körbler, *Pisma opata Stjepana Gradića Senatu Republike dubrovačke od godine 1667. do 1683.*, str. 86.

²⁷ Ibid., str. 89.

argumenata prihvaćamo, o nemogućnosti Ljubićeve 1686. godine svjedoči Boždarovićev nadgrobni natpis u crkvi svetog Jeronima, postavljen 1685. godine. Ovdje se natpis prenosi iz Adamovićeve knjige *Dubrovčani izvan zavičaja* iako ga navode i neki drugi autori.²⁸

“1685. (na podu)

Petro Bosdario Prot. Aplco. J.V.D. Patritio et Canco. Ragusino variarum linguarum nec non conciliorum et sacrae eruditionis peritissimo, morum suavitate et integritate vitae conspicuo. Principibus viris aequae ac popularibus charo. Post praeclare gesta Epidauri in munere genlis. vicarii Archieppi Ragusini Genuae in Legatione ob angustiis temporum difficillima, Romae in promovendis publicis negotiis Ragusinis apud summ. Pontif. de Patria optime merito, anno aetatis XXXIX. in ipso dignitatum limine morbi vi terris erepto desiderium chari capitis non sine dolore ferentes FF. Amantiss. Fratri posuere.

Anno Dni. MDCLXXXV”²⁹

1.1. Književni rad Petra Boždarovića

Kao što je već navedeno, Boždarovića se najčešće navodi kao kanonika, diplomata, pravnika, knjižničara i auditora kardinala de Luce. Tek nakon tih titula autori dodaju da je bio pjesnik i pisac i da su njegova djela razasuta među rukopisima njegove braće, prijatelja i nasljednika. Spominje ga i Gorana Stepanić u svojoj doktorskoj disertaciji pod naslovom *Hrvatsko pjesništvo u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, ali ne kao zasebnog autora kao što spominje ostale, poznatije pjesnike ovoga stoljeća, nego samo usputno navodeći da su “...među Gradićevim rukopisima pronađene i pjesme drugih dubrovačkih pjesnika...”³⁰ među kojima se nalazi i Petar Boždar, odnosno Petar Boždarović. On je, kako navode Crijević, Appendini i Vekarić, pisao pravna, povijesna i teološka djela, “...među kojima se ističu spisi o antičkim spomenicima i upravi u Genovi,”³¹ govore, pjesme i pisma, dijelom pisana na talijanskom, dijelom na latinskom jeziku. Neka od tih pisama čuvaju se u dubrovačkom arhivu i, kako navodi Körbler, uglavnom su diplomatskog karaktera. U njima su opisana diplomatska putovanja, a nerijetko su se njima nastojali riješiti i politički problemi. Druga su pisma pisana njegovim prijateljima, a jedno takvo, upućeno Agostinu Fabroniju

²⁸ F. M. Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei: divise in due tomi e dedicate all' eccelso Senato della Repubblica di Ragusa. T. 2*, str. 107.-108.; Š. Ljubić, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, str. 60.

²⁹ V. Adamović, *Dubrovčani izvan zavičaja: prilog poznavanju dubrovačke književnosti i povijesti sastavljen za učeću omladinu*, str. 19.-20.

³⁰ Gorana Stepanić, *Hrvatsko pjesništvo u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, doktorska disertacija, Zagreb, 1005., str. 35.

³¹ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 4: Odabrane biografije*, str. 210.

navodi i Crijević u *Dubrovačkoj biblioteci* kao potvrdu da se Boždarović kretao u uglednim krugovima tadašnjeg društva. U toj prijepisci između Boždarovića i Fabronija iz 1675. godine saznajemo da su njegovi prijatelji od njega tražili savjete u određenim situacijama, a to ide u prilog njegovom ugledu, kao i to da su njegovi prijatelji cijenili i uživali njegovu blizinu.³²

Naime, osim spomenutih Stjepana Gradića, Giambattiste de Luce i kardinala Agostina Fabronija, Boždarević je prijateljevao i s Giovannijem Francescom Albanijem, odnosno papom Klementom XI., i kardinalom Fabricijem Paolucijem, kako navode Crijević, Appendini i Vekarić. Tomu u prilog ide i činjenica da se Boždarovićeve pjesme o kojima će u nastavku rada biti riječi nalaze u rukopisima Stjepana Gradića i Ivana Paštrića. A ova ugledna prijateljstva svjedoče i o već rečenoj izvrsnosti, sposobnostima i domišljatosti Petra Boždarovića.

Što se tiče teoloških, povijesnih i pravnih spisa autori navode da su oni negdje u ostavštini Boždarovićevih nasljednika. Gdje se oni točno nalaze još uvijek nije u potpunosti poznato. Stoga je vrlo vjerojatno da će filolozi istraživanjem drugih autora slučajno tu i tamo naići i na neko od Boždarovićevih djela, kao što je slučaj s pjesmama koje se analiziraju u nastavku.³³ Upravo zbog toga je Petar Boždarović trenutno poznatiji kao kanonik i diplomat, a manje kao književnik. No, ta se činjenica gotovo savršeno uklapa u shvaćanje i odnos prema književnosti pa tako i pjesništvu *Seicenta*.

³² "Age igitur, mi Bosdari, solare nos expectata praesentia tua neque te nobis amplius deesse patiare." S. Crijević *Bibliotheca Ragusina: in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, str. 28.

³³ Prva je pjesma pronađena zahvaljujući Krasićevu istraživanju Gradićevih rukopisa. Tako Krasić u *Stjepan Gradić, život i djelo* na 314. stranici u fusnosti navodi i signature: "S. Maria Magdalena Iudam increpat (vat.lat 6900 ff 98-99), Divae Catharinae Senensi elogium (Vat.lat. 6910 ff 240-241) i Veća pjesma bez naslova u čast sv. Franje Ksaverskog (Vat. lat. 6910. ff. 235-238)" Međutim, i Krasić u tome griješi jer istu signaturu za veću pjesmu bez naslova u čast sv. Franje Ksaverskog navodi i za neobjavljenu Palmotićeve pjesmu. Stoga, nije sigurno ni je li pjesma *Divae Catharinae Senensi elogium* pod ovom Krasićevom signaturom, jer se u rukopisu nigdje ne potpisuje Petar Boždarović, nego neki *incertus auctor*. Na *Odu Ivanu Paštriću* upozorila me mentorica, I. B.

Caution

Aglyron, das uires ne Tethys dicitur una

2. Karakteristike pjesništva sedamnaestog stoljeća

Sedamnaesto stoljeće općenito se smatra određenim razdobljem slabljenja književnosti pisane na latinskom jeziku. Naime, narodni jezici u sedamnaestom stoljeću polako uzimaju prevlast nad latinskim jezikom pa samim time jača književnost na vernakularu, "...a latinska, premda još uvijek plodna, ne može izdržati njihovo suparništvo."³⁴ Kako Darko Novaković navodi, latinski posvuda prelazi u "...rezervat teologije, filozofije, prava i prirodnih znanosti."³⁵ To je razdoblje kad znanost, filozofija i teologija na latinskom jeziku cvjetaju. On postaje međunarodni jezik znanstvenika. Razdoblje u kojem nastaju brojna veoma utjecajna i važna filozofska i znanstvena djela, razdoblje je prosvijećenosti. Međutim, lijepa književnost u koju ubrajamo i pjesništvo gubi na svojoj kreativnosti i raskoši. Sedamnaesto je stoljeće, dakle stoljeće "znanstvene književnosti".

Često je mišljenje da je najveći razlog tomu isusovačko obrazovanje temeljeno na programu *Ratio studiorum* koje je doista diglo latinski jezik na jednu klasičnu razinu, uvodeći ga u nastavu kao jezik na kojemu se izvodi nastavno gradivo. Takvo

"...se obrazovanje temelji na katoličkoj predaji i antičkoj kulturi, što postaje nužan element za sva intelektualna zvanja. Njihovi programi traže da učenici potanko upoznaju najveće klasike iz grčke i rimske književnosti, prozne i pjesničke."³⁶

A sve to dovodi do toga da latinski postaje univerzitetski jezik na kojemu se svakodnevno reproduciraju govori, parafraze književnih djela, pišu disertacije i znanstveni radovi. Posljedica toga biva njegova manja zastupljenost u visokoj književnosti, odnosno pjesništvu. Latinski jezik time biva udaljen i od svakodnevne uporabe što dovodi do toga da u njoj daleko prisutniji postaju narodni jezici. Imajući na umu da osjećaje, ono lirsko, čovjek proživljava u svakodnevnici, onda ne čudi što mu to biva lakšim izraziti na narodnim jezicima. Pored toga, utjecaj isusovačkog obrazovanja vidi se i u izboru tema unutar književnih djela, ponovno posebice u pjesništvu koje je uvijek bilo bliže svakodnevnom čovjeku, osjećajnosti i ovozemaljskome. Međutim, u sedamnaestom stoljeću,

"...koliko god se gramatička i stilsko razina latinske produkcije vidljivo podižu, toliko se tematski raspon vidljivo sužuje: primjerice, latinsko pjesništvo u XVII. st. golemim je dijelom

³⁴ Milivoj Sironić et al., *Povijest svjetske književnosti 2*, Mladost, Zagreb, 1977., str. 456.

³⁵ Darko Novaković, *Hrvatski latinizam u XVII. stoljeću* u Golub, Ivan (ur.): *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, sv. 3: *Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće)*, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 551.

³⁶ M. Sironić et al., *Povijest svjetske književnosti 2*, str. 456.

nabožno, pa pod tim dominantnim obilježjem često blijede konvencionalne žanrovske ili formalno-stihovne razlike.”³⁷

Drugim riječima, katolička predaja kao jedan od temelja obrazovanja na scenu pjesništva *Seicenta* uglavnom donosi nabožnu tematiku, pjesme posvećene svecima, blaženima, Kristu, a ponajviše kultu Blažene Djevice Marije. No, ne treba odmah generalizirati i cijelo stoljeće književnosti shvatiti kao nabožno. Jedan od primjera za to su zbirke *Otia metrica* i *Epistolae metricae* Pavla Rittera Vitezovića, iako se one mogu shvatiti i kao iznimka koja potvrđuje pravilo. Stoga ne treba čuditi činjenica da je sedamnaesto stoljeće više stoljeće lijepe književnosti na narodnim jezicima nego na latinskom, da već tada latinski jezik u svijetu književnu scenu lagano, ali sigurno prepusta narodnima.

U sličnim uvjetima stvara se i latinsko pjesništvo sedamnaestog stoljeća u Hrvata jer hrvatski latinizam od samih početaka, premda istovremeno ima vlastite specifičnosti, ide u korak s europskim latinizmom, a to može zahvaliti blizini talijanskih humanističkih središta. Međutim, za razliku od europskog *Seicenta*, okarakteriziranog kao doba laganog nestajanja, u slučaju hrvatskog latinizma zanimljivo je da je “...riječ o predahu, jer nakon razmjerno siromašnog XVII. stoljeća slijedi neočekivano jaka produkcija u drugoj polovici XVIII. i prvim desetljećima XIX. stoljeća.”³⁸ Isto tako ovo “doba predaha” uz već spomenute karakteristike europskog *Seicenta*

“...snažno obilježavaju neki eksterni procesi. Katolička obnova izravno ili neizravno utječe na tematske preferencije, žanrovski izbor, pragmatičku funkciju književnih tekstova pa i na ukupnu promjenu odnosa između latinskog i hrvatskog medija.”³⁹

Pored toga, eksterni procesi bile su i političke situacije, već spomenuti napeti odnosi između Mletaka, Hrvata i Turaka, kao i potres u Dubrovniku 1667. godine, Bečki rat i društveni odnosi između Crkve i države. Upravo zbog toga književnost na latinskom jeziku pokazuje “...otklon od sekularnih tema.”⁴⁰ Bijeg od teške svakodnevnice vidi u prelasku na nabožnu tematiku u kojoj se “...senzualni govor i zanimanje za tjelesnost prigušuju gotovo do utruća...”⁴¹, ali se

³⁷ *Latinska književnost u Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Pristupljeno 28. 6. 2023. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35571>

³⁸ D. Novaković, *Hrvatski latinizam u XVII. stoljeću* u Golub, Ivan (ur.): *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, sv. 3: *Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće)*, str. 551.

³⁹ Ibid., 552.

⁴⁰ Ibid., 558.

⁴¹ Ibid., 559.

zbog političkih i društvenih utjecaja u "...pjesništvu razgovijetno ogleda i velika domoljubna tema..."⁴² kao što prevladava i prigodnička poezija.

Slično navodi i Stepanić kad govori o različitim žanrovima sedamnaestog stoljeća, a za potrebe ovog rada ističu se samo rasprave o heksameterskoj *carmen* i lirici. Naime,

"...većina heksameterskih pjesama našeg korpusa kratki su sastavci koje veže samo formalni, metrički kriterij, a čije žanrovsko određenje labavo određuje naziv *carmen*, vrlo često dio samog naslova..."⁴³

U tu se tvrdnju uklapa već naglašena brojna tematika, "...od religijskih do sasvim praktičnih..."⁴⁴ zatim "...protuturske teme i slavljenje kršćanskih vojskovođa..."⁴⁵ heroja i svetaca.⁴⁶ Stoga "...unutar korpusa latinskog pjesništva (...) postoji i stanovit broj *heksameterskih prigodnica* upućenih suvremenim crkvenim ili svjetovnim moćnicima..."⁴⁷ a u takve *carmina* ubraja se i jedna od dvije Boždarovićeve pjesme koje će biti izložene u nastavku. Stepanić navodi još jednu karakteristiku heksameterskih *carmina* koje osim metra i tendencije za narativnošću dijele s epom, a to je uporaba antičkog mitološkog aparata i nekih formalnih elemenata poput zaziva.⁴⁸

Što se tiče lirike sedamnaestog stoljeća, Stepanić će dati određeno razgraničenje lirike od elegija i epigrama koje se očituje u strofama. Lirikom će stoga smatrati "...one tekstove koji su pisani u (...) sapfičkoj, alkejskoj, u nekoj od asklepijadskih strofa ili stihova u anakreontiku, jambu ili nekoj od epodskih kombinacija stihova..."⁴⁹ Pored toga, obilježje je lirike da je tekst još "...u naslovu označen kao *ode*..."⁵⁰ a tematiku je isto odredila pragmatika književnosti pa je uglavnom riječ o pohvalama svetaca, javnih osoba, svjetovnjaka i svećenika.⁵¹ U ovako shvaćenu liriku uklapa se Boždarovićeva druga pjesma čija analiza slijedi u nastavku, *Oda* posvećena Ivanu Paštriću u alkejskoj strofi. Stilska je pak karakteristika latinskog pjesništva ta da je u mnogim pjesmama vidljiva "...težnja za jakom, inovativnom metaforikom, za

⁴² Ibid.

⁴³ G. Stepanić, *Hrvatsko pjesništvo u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, str. 121.

⁴⁴ Ibid., str. 122.

⁴⁵ Ibid., str. 124.

⁴⁶ Ibid., str. 126.

⁴⁷ Ibid., str. 129.

⁴⁸ Ibid., str. 126.

⁴⁹ Ibid., str. 163.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Usp. ibid.

paradoksom i antitezom, za etimološkim figurama...”⁵² što je na neki način i obilježje baroka, kao i međusobni utjecaj hrvatskog i latinskog pjesništva. Tako kod nekih autora u hrvatskim pjesmama pronalazimo karakteristike latinskog pjesništva poput *versus echoi*, kao što i u latinskom pjesništvu pronalazimo rimu, karakterističnu za hrvatsko pjesništvo.⁵³ O istom utjecaju narodnih jezika na latinski govori i Stepanić kad ističe da se kvantitativni stihovi, karakteristični za antičku liriku u sedamnaestom stoljeću, dodatno i rimuju, što je tipičan “...primjer utjecaja koji je književnost na hrvatskom vršila na latinsko pjesništvo.”⁵⁴

Međutim, prije svega za potrebe ovog rada nije toliko potrebno ići u sve detalje stilskih i žanrovskih obilježja jer će neki od njih biti spomenuti u sljedećim poglavljima. S druge strane važno je imati na umu da je svako konačno određivanje stilskih i žanrovskih granica unutar ovog razdoblja nemoguće, s obzirom na to da je ovo područje hrvatskog latiniteta i dalje znatno neistraženo.⁵⁵ Ipak, stanje nije onakvo kakvim ga je smatrao Novaković kad je pisao o njemu jer sedamnaesto stoljeće nije u potpunosti “...ostalo zamagljenom nekom dolinom, u koju se s dvaju susjednih visova spuštaju samo rijetki radoznalci.”⁵⁶ Ono je dakako još uvijek zamagljeno, ali nekoliko se radoznalaca nakon Novakovića ipak spuštalo u tu dolinu. Svemu tome ide u prilog činjenica da su do danas filolozi iznijeli na vidjelo djela autora sedamnaestog stoljeća poput Vice Petrovića, Pavla Rittera Vitezovića, Ignjata Đurđevića, Stjepana Gradića, Kajetana Vičića, Frana Gundulića, Benedikta Rogačića i drugih. Ali isto tako s druge strane, kako Novaković navodi, “...u hrvatskom pak latinizmu rijetke su cjelovite, žanrovski čiste autorske zbirke...”⁵⁷ pa su potraga za rukopisima i istraživanje onih već pronađenih rukopisa, navedenih u iscrpnoj disertaciji Gorane Stepanić, još uvijek bliži počecima nego kraju. To svjedoči o tome da filologe čeka još mnogo posla, koliko je to moguće u bespućima (polu)očuvanih rukopisa, u proučavanju ovog stoljeća. Time ovaj rad biva vrijednijim jer iz slabo osvijetljenih knjižnica na vidjelo iznosi dvije dosad neproučene Boždarovićeve pjesme.

⁵² D. Novaković, *Hrvatski latinizam u XVII. stoljeću* u Golub, Ivan (ur.): *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, sv. 3: *Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće)*, str. 560.

⁵³ Usp. ibid.

⁵⁴ G. Stepanić, *Hrvatsko pjesništvo u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, str. 206.

⁵⁵ Usp. ibid., str. 214.

⁵⁶ D. Novaković, *Hrvatski latinizam u XVII. stoljeću* u Golub, Ivan (ur.): *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, sv. 3: *Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće)*, str. 551.

⁵⁷ Ibid., str. 560.

3. *Pjesma u čast svetog Franje Ksaverskog*

Kako navodi Krasić u *Stjepan Gradić, život i djelo*, a Stepanić od njega preuzima navode, pjesma bez naslova u čast svetog Franje Ksaverskoga nalazi se među Gradićevim rukopisima zajedno s pjesmama još nekih dubrovačkih autora. Ova se pjesma nalazi u rukopisu Vat. lat. 6910, koji se čuva u Vatikanskoj knjižnici, na ff. 235-238. Rukopis je, kao što se na fotografijama može vidjeti, digitaliziran, a uz Boždarovićevu pjesmu, kojoj se točna datacija nastanka ne zna, u njemu se pronalaze i pjesme Brna Đurđevića, Junija Palmotića, Ivana Jerova Gučetića (Ivana Gučetića Mlađeg) i Frana Bobaljevića.⁵⁸

3.1. *Prijepis Pjesme u čast svetog Franje Ksaverskog*

Petri Bosdarii Patritii et Canonici Ragusini Alumni tui Carmen.

Xaverium canimus, regnis qui primus Eois

Attulit Indorum lucem tenebrasque Deorum

Dispersit, vexilla crucis per tela, per hostes

Ditis ad excidium ponens ubi regia quondam

Inferni fuerat, sacris altaria Divum

5

Perfida, qui celsas superum convertit in aras.

Bella canant alii conspersaque rura cruore;

Nos maiora vocant, iuvat ire per ardua Nerei

Regna procelloso ventorum asperrima vultu.

Vade per oceanum, patrios mutare Penates

10

Musa, iuvat, nam facta iubent illustria tanti

Herois, quem terra stupet, miratur Olympus

Et pronae tristis furiae venerantur Averni.

O, fortunatum sydus, tua gesta canentem

Respice et excidio vicina pupe secanti

15

Aequora, da vires ne Tethyos obruat unda!

⁵⁸ Usp. G. Stepanić, *Hrvatsko pjesništvo u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, str. 36.; Stjepan Krasić, *Stjepan Gradić, život i djelo*, JAZU, Zagreb, 1987., str. 418.-419.

Postquam terrarum manifesta pericula caelum
 Vidit, Avernali depressum pondere mundum
 Incubuisse plagis nivium, queis horrida nutrix
 Assiduo sceptro trepidantibus imperat Arctos 20
 Heresis infaustam labem, quae cincta veneno
 Fertilis assurgit capitum, non Herculis ignes,
 Non clavam, non arma timens, furit undique pestem
 Portendens terris Indorum regna tenebris
 Horrida divorum, quas incunabula solis 25
 Lucis et ipse parens oris non pellit Eois,
 Concilium superi statuunt, quod iussibus orbem,
 Astra regit, pelagum, Plutonis et imperat umbris.
 Est locus in caelo, superis gratissima sedes
 Regia Divini solis, qui sydera luce 30
 Induit et caelum stellis et gramine campos.
 Porticus alta nitet centum subnixa columnis
 Aere laboratis circum quas gratia ludit
 Artis et ingenii surgit sublime theatrum,
 Marmoreis gratum signis, quae marmore vitam 35
 Celatam spirant, discrimina grata colorum
 Arrident oculis, decorat quae forma locorum.
 Aurea porta riget variis distincta figuris.
 Hic impressa virum facies, qui sanguine terras
 Aspersere suo, guttis inculta rigantes 40
 Semina sanguineis, pepererunt plurima caelo
 Sydera, quae radiis illustrant compita divum.
 In medio surgit solium sublime Tonantis

Pondere, stant circum proceres, pars murice tincta
 Pars candore nitens, miscet quae lilia palmis. 45
 Adfuit extemplo numen, cui poplite flexo
 Obsequium praebent proceres, quod mater adorat.
 Sic ait Omnipotens: "Nimio sub pondere tellus
 Pressa iacet, tam cara mihi, succumbere damnis
 Cernere quam nequeo, quae nunc furit heresis hidra 50
 Herculeae virtute cadat; Loiola triumphet
 Et mala bellorum fugiens mea castra sequatur.
 Regnavit nimium Pluto, quem serua veretur
 India. Xaverius nostros preponat honores
 Indorum sacris sternens altaria divum 55
 Tartareum cadat Imperium vexillaque regnent
 Nostra plagis ditione tenet, quas turba baratri
 Assensere patres et prono vertice plaudunt."
 Nox erat et medium cursum iam luna tenebat,
 Plurima terrarum vigilabant astra saluti 60
 Xaverius placido mulcebat membra sopore
 Et media gratam carpebat nocte quietem,
 Aliger e caelo properat, qui suscitatur umbris
 Xaverium somni dictisque affatur amicis
 Concilium caeli referens et iussa Tonantis. 65
 Annuit astrorum iussis Franciscus et hosti
 Bella movere paret, campis qui regnat eo.
 Indorum meditatur iter vel imagine somni
 Nocte gemit nimio depressus pondere Mauri
 Noster Atlas, cui sola quies decumbere ferro, 70

Exitii cui pectus agit perdulcis imago.
 Iam perferre putant crudeles colla catenas
 Et pendet capiti foedata cruore securis.
 Interea Pluto vicina pericula cernens,
 Salibus alloquitur dictis sua iura timentes. 75
 “Quis novus Alcides portendit praelia nostro
 Imperio, quod terram timet, Neptunus adorat?
 Astra negant pacem, terras ad bella laccessam
 Nam mihi dulce malum, quando pietatis honores
 Perversi pereunt, terras, elementa moveto 80
 Barbara corda, nives, ignem cum frigore iunctum
 Cum superis cecidi victus, sed terra triumphis
 Victa cadet nostris et dignas crimine poenas
 Soluet et excidio discet mihi bella movere.
 Aequoris, o socii, regi mea iussa referte; 85
 Perfida barbaricos exasperat ira furores!”
 Dixerat, irarum spirans e naribus ignem
 Accendit socios, caelo limphata furore
 Turba furit, nec frena timens fera bella minatur.
 Arma manu rapiunt et terras scindere quaerunt 90
 Umbrae infelices, umbrae velut aequora minent
 Ventorum tenues primum commota furores,
 Inde magis surgunt et stellis bella minantur.
 Conceptas paulum turbae compescuit iras
 Victima flammaram (tegitur ceu pulvere flamma) 95
 His dictis: “Sit cura mihi remove ruinas,
 Vincere Xaverium, nostros servare triumphos.

Pugnabo veteris forma decoratus amici.
 Comoda praeponam pacis, memorabo pericla
 Oceani insanos mores, quos India nutrit.” 100
 Dixerat. Interea nequit indulgere quieti
 Franciscus, nam sola quies occurrere fato
 Illustri poenis aspergere sanguine terram.
 Lumine metitur fluctus optataque quaerit
 Littora et oceani latas nimis increpat undas. 105
 Littora dum propriis percurit maesta querelis
 Audiit has voces formam simulantis amici:
 “Quae te cura movet vel quae dementia coepit?
 Quid longum meditaris iter, quid regna requiris
 Indica et oceano perituram credere puppim? 110
 Num pietatis amor nutrit tua pectora et ardor
 Excidii? Sed noster opis magis indiget orbis.
 Quis neget assiduam mortem indulgere labori?
 Ardentes mortis flammam exstinguet aquarum
 Vis immensa, cades nullo certamine pugnans. 115
 Me movet una tui socii perdulcis imago,
 Me tua damna movent et multa pericula ponti.
 Quid promissa fides socio, quid grata sodalis
 Lex iuvat? Ah, mestis socii moveare querelis.
 Quis mihi gratus erit sol vel quae terra placebit, 120
 Indica regna petit dum me fugientis imago?”
 Dixit et insanus lachrymis concedit habenas,
 Damnat amicitiae pignus, contemnit Olympi
 Fata, comas scindit difusas pectora plangens.

At velut in scopulos insurgunt aequora et ictu 125
 Continuo miseris portendunt ultima fata,
 Sed pelagi stultos elidunt pace furores,
 Non secus insanas vires eludit amici
 Xaverius tales effundens pectore voces.
 “Quo me cumque vocant superi, quo sydera pellunt 130
 Accurram velox, durum certamen inibo
 Cum duce Tartareo, me nulla pericula terrent,
 Non pelagi furiae, Indorum non barbara proles,
 Nam sitis accendit dirae mea viscera mortis.
 Sed quid amicitiam damnas et foedera rupta? 135
 Pignus amicitiae caeli consistit ad aras,”
 Dixit, at ille furens ficto vomit ore favillas
 Xaverio mortem minitans, it mestus ad oras
 Nuncius infernas et proelia mesta tyranno
 Tartareo referens socios ad bella furores 140
 Accendit, rigidis inspirant cordibus iras
 Barbaricis regemque movent, qui sceptrum gubernat
 Aequoris, Aeolio difundunt carcere ventos.
 Interea puppim noster conscenderat heros
 Xaverius, placido dum rident aequora vultu, 145
 Grata quies Austri suadet se credere ponto.
 Carbasa concedit ventis et plausibus undas
 Frena recusantes pulsant, clamoribus auras
 Percellit, vocem vicinaque littora reddunt.
 Interea medium Franciscus puppe secabat 150
 Oceanum circum caelum undique et undique pontus,

Littora nulla patent, sed spumant aequoris undae.
 Dum Zephiri recreant iucundo flamine pontum,
 Neptunus madidum placidis caput extulit undis,
 Increpat audaces nautas et talia fatur: 155
 “Ergone terrarum soboles mea iura resolvit
 Oceano terras iungens, quas abscidit undis
 Numen et insueta puppi mea regna fatigat?
 Sed poenam dabit, quae vos fiducia nautae
 Tanta tenet, mihi sorte datum super aequora sceptrum.” 160
 Dixit et ima petens, accendit fluctibus iras.
 Extemplo cessant Zephiri, placidique Phauoni
 Antra petunt; caeco denigrant syrmate caelum
 Nubes infaustae, nubes de pectore flumen
 Effundunt lacero, eripiunt lucemque diemque. 165
 Eolio errumpunt patefacto e carcere venti,
 Percurrunt terras, incumbunt aequoris undis
 Et vada permiscent celeres Eurusque Notusque
 Huc illuc agitant puppim, quae mesta ruinis
 Ingemit, hinc scopulos metuit, qui fata minantur 170
 Ultima, spumantes lacerant sine carbasa venti,
 Commoti furiis ventorum ad sidera tollunt
 Se fluctus et bella parant, metuentibus astris,
 Assiduo et motu languentem oppugnat aquae vis
 Multa ratem, custode carens timet acta furores, 175
 Nauta iacet lachrymans, infidas increpat undas,
 Terror inest lachrymis lugent dum funera nautae.
 Xauerus suplex ardentibus astra fatigat

Vocibus, irato praebens pia vota tonanti.

Talia verba ferens mestos solatur amicos. 180

“Siccine mesta cadam perversi praeda furoris,
Ludibriumque maris? Nostro ridebit Avernus
Funere? Felices animae queis astra dederunt
Murice regali sceleratum tingere ferrum.

O, decus Hispanum, gestas quod nomine laurum, 185

Cui fortuna dedit risu superare favillas.

Turba beata virum iacuit quae praeda leonum
Et quam suscepit ferrum vel tincta securis.
Sanguinis innocui guttis vel flamma vel ensis
Funeris, o socii, remanet, spes una salutis 190

Tollere ad astra manus superosque in vota vocare,”

Dixit et ascendens suprema cacumina puppis
Vertice demittit signum geniale salutis.

Extemplo commota silent, tumefacta quiescunt
Aequora, pacato ludunt in marmore fluctus, 195

Neptunus sua Regna fugit ceu fulmine tactus,
Eolus includit fugientes carcere ventos.

Nauita respirat pavidus, de pectore nubes
Deponit, redeunt afflictae in corpora vires,
Tunc nautae soluunt celeres promissa tonanti. 200

Carbasa concedunt Zephiris, incepta sequuntur
Aequora et insano rursus dant lintea ponto.

Tandem conspiciunt post longa pericula ponti
Littoris optati partem, dat signa propinquae
Nauita telluris, quae consolantur amicos. 205

At velut in campis morientia semina caelo
 Recreat unda cadens uicinaque funera pellit.
 Non secus optatae telluris signa, iacentes
 Exhilarant, ducunt vicino e funere vitam.
 Iam laeti subeunt portus. I, nobilis heros 210
 Xaverii, te bella manent, te tela, furores
 Barbarici, te templa manent sacrata tyranno
 Eumenidum, sua damna timent altaria divum.
 I, duce divino felix, vocat India caecis
 Obruta criminibus, crudelis regia ditis. 215
 I, virtute tua sceleratas criminis arces
 Iunge solo, prostrata cadent diademata regum
 Ante pedes, nullum metuens Libitina timebit
 Prona tuas voces et reddent funera praedas.
 Optati surgent fuso de semine fructus, 220
 Florebit pietas multo lactata cruore
 Innocuo. Eumenides uideo certamine uictas,
 Infernum cessisse locum, uexilla Tonantis
 Clara micare plagis, fuerant quae Ditis asilum
 Europae donare tumes, quid lumina tellus 225
 Indica mortalis Phoebi? Dum prodiga lucem
 Littoribus dedit illa tuis aeternaque pandens
 Lumina dispersit tenebras, queis pressa iacebas
 Attingunt tandem post longa pericula portum.

3.2. Analiza *Pjesme u čast sv. Franji Ksaverskom*

3.2.1. Kratak sadržaj *Pjesme u čast sv. Franji Ksaverskom*

Na samom početku Boždarović objašnjava o komu će pisati *carmen* i za koju se tematiku odlučio, govoreći u prvih šest stihova da je riječ o Franji Ksaverskom (1506. – 1552.), onomu koji je prvi u Indiju donio kršćanstvo, zamijenivši poganske žrtvenike svetim oltarima, a u naredna tri da je riječ o njegovom putovanju do odredišta. U tim stihovima djeluje kao da se pravda što koristi heksametar, a ne piše veliki, herojski ep. Boždarović time odaje dojam da se poput rimskih elegičara ispričava što neće pisati o ratovima, junačkim vojnim podvizima, nego o nečemu drugom, uzvišenijem. “Bella canant alii conspersaque rura cruore, / nos maiora vocant...”⁵⁹ jer djela Franje Ksaverskog, poštovanje i divljenje koje prema njemu imaju zemlja, nebo i podzemlje, zahtijevaju da i Muza mijenja očinske Penate. Traži da se herojima više ne smatraju oni koji se iskažu svojim ratnim vještinama i pokore neprijateljske narode, nego oni koji šire kršćansku vjeru u nekršćanske zemlje. Zbog toga i Franji Ksaverskom Boždarović daje titulu junaka: “heros Xaverius,”⁶⁰ “tanti herois.”⁶¹ On je, naime, junak koji je, prema Boždaroviću, prvi⁶² riječju Božjom pokorio udaljene, nekršćanske zemlje. Da se pjeva o nečemu uzvišenijem od ratova, svjedoči i invokacija koja započinje u četrnaestom stihu. Ta se invokacija prije može nazvati molitvom zviježđu, odnosno nebu da čuva brod od potonuća ili, kako Boždarović slikovito kaže, od Tetijinih valova, a ne zazivanjem bogova ili muza u pomoć pri pisanju pjesme.

Počevši od sedamnaestog stiha, Boždarović kreće s glavnim sadržajem pjesme. Uvodno daje prikaz tadašnjeg stanja na zemlji koju su zahvatile brojne nevolje, smrti i bezboštvo, noseći odasvud zemljama propast. Kad to vidješe bogovi, sazvaše skupštinu koja vlada svijetom, nebom, morem i sjenama podzemnim.⁶³ Potom se, u petnaestak stihova navodi opis mjesta na kojemu se taj sastanak odvija, odnosno opis nebeskog sjedišta bogova. Ono je na najugodnijem mjestu na nebu, okruženo trijemom, sa zlatnim vratima s raznim figurama, a u sredini se nalazi prijestolje Gromovnika (lat. *Tonans*). Na toj je skupštini Svemogući (lat. *Omnipotens*) izrekao svoju zabrinutost za njemu dragu zemlju smatrajući da leži pod velikim teretom smrti i odlučio

⁵⁹ Ovakve isprike za nepisanje o herojskim epovima često su koristili elegičari. Tako na primjer Propertije u svojoj drugoj knjizi u prvoj elegiji trećim i četvrtim stihom kaže: „non haec Calliope, non haec mihi cantat Apollo. / ingenium nobis ipsa puella facit”. Drugim riječima, kao i Boždarović navodi da neće pjevati o slavnim epskim djelima, nego da je njemu na umu djevojka, dok se Petar, prikladno za poeziju sedamnaestog stoljeća, odlučio za sveca.

⁶⁰ Usp. 144. i 145. stih.

⁶¹ Usp. 11. i 12. stih.

⁶² „... qui primus Eois Attulit Indorum lucem“.

⁶³ Od 17. do 28. stiha.

da će Ksaverski biti onaj koji će osloboditi indijske zemlje od bezbožne Plutonove vlasti.⁶⁴ Tako se Franji, dok je mirno pokušavao spavati, objavi nebeska odluka da se spremi za Indiju. On promisli o najboljem putu do Indije, svjestan njegove opasnosti.⁶⁵ „U međuvremenu je Pluton, promišljajući o potencijalnim nevoljama“⁶⁶ ljutit izdao svoje zapovijedi morima da se njegov gnjev rasprši po zemljama indijskim i Neptunovu moru te rekao da mu je jedina briga pobijediti Ksaverskog i sačuvati trenutno nemirno stanje.⁶⁷ S druge je strane Franjo, ne mogavši zaspati, čuo prijateljski glas koji ga je ohrabrio da se, pouzdajući u Božju providnost, zaputi odvažno na određeno mjesto jer bi bez napretka i odlaska preminuo ne boreći se ni u jednoj bitci⁶⁸ što je za junaka sramotna smrt. Franjine je grudi ispunio njegov unutarnji glas riječima da će ići kamo god ga pošalju nebesnici, da će zametnuti boj s vođom Podzemlja i da se neće plašiti svih nevolja koje on donosi.⁶⁹ U tom je periodu i glas Plutonov zapalio bijesom barbarska srca, otišao do vladara mora i ispustio vjetrove iz Eolove tamnice. S druge je strane Franjo mirno plovio pučinom mora.⁷⁰ No, u jednom je trenutku Neptun izronio iz dubine morske i odlučio kazniti Franju zbog njegove plovidbe pustivši sve vjetrove da uzburkaju more. Tada i nebo potamni, valovi počеше silno ljuljati brod da među mornarima zavlada silan strah.⁷¹ Međutim, Franjo svoju molitvu uputi Nebu, ohrabri svoje suputnike pa se, pošto mu molba bi uslišana, more umiri, Neptun pobježe u svoje kraljevstvo, a vjetrovi se vratiše u Eolovu tamnicu.⁷² Ubrzo nakon što se mornari umiriše, pokaza im se tako žuđena obala pa nakon nemirna putovanja uploviše u luku.⁷³

Posljednjim se stihovima Boždarović obraća Franji, počinjući svoje poruke s anaforičnim „idi...“⁷⁴ U njima zapravo i otkriva kakva ga sudbina čeka – borbe, gnjev barbarski, oružja, hramovi osvetnica. Ako se prevede ova mitološka slika, čeka ga zapravo pokrštavanje nekršćana koji su shvaćeni kao barbari, širenje kršćanske vjere propovijedanjem do te mjere da se više nitko neće bojati smrti i da se spomenuti Pluton, vođa Podzemlja povlači kao gubitnik. Boždarović mu predviđa i uspjeh na tom putu navodeći da će se vidjeti plodovi

⁶⁴ Usp. 48. – 58. stih.

⁶⁵ Usp. 59. – 73. stih.

⁶⁶ „Interea Pluto vicina pericula carmens...“ 74. stih.

⁶⁷ Usp. 76. – 100. stih.

⁶⁸ Usp. 101. – 115. stih.

⁶⁹ Usp. 129. – 136. stih.

⁷⁰ Usp. 137. – 152. stih.

⁷¹ Usp. 153. – 177. stih.

⁷² Usp. 178. – 195. stih.

⁷³ Usp. 195. – 210. stih.

⁷⁴ Stihovi: 210., 214., 216.

pobožnosti, pobijedena će biti osveta, nadvladana smrt i vijorit će se zastave Gromovnika. Tako će Franjo sa zemlje skloniti težak teret kojim je ona bila pritisnuta.⁷⁵

3.2.2. Karakteristike *Pjesme u čast sv. Franji Ksaverskom*

Kao što je uobičajeno za sve *carmina*, Boždarović je svoju veću pjesmu pisao u heksametru, a u njoj se mogu primijetiti određene karakteristike *carmina* pisanih u sedamnaestom stoljeću koje je Stepanić navela u svojoj disertaciji, a koje su kratko obrađene u drugom poglavlju ovog rada. Prije svega, religiozna tematika koju Boždarović obrađuje smatra se uobičajenom za pjesništvo sedamnaestog stoljeća. Iako je tada marijanski kult polako, ali sigurno preuzimao prevlast, uobičajeno je bilo pisati i o životu drugih svetaca. Pored toga, imajući na umu da je i sam Boždarović bio svećenik uopće ne čudi njegova želja za pisanjem o svetom Franji Ksaverskom. Isto tako, s obzirom na stoljeće u kojem je živio, vjerojatno postoji mogućnost da je i njegovo obrazovanje bilo temeljeno na *Ratio studiorum* pa se i time može opravdati pisanje o jednom isusovačkom svecu.⁷⁶ No, zasad je to, u nedostatku više informacija o njegovom životu, samo nagađanje.

Što se tiče epskih karakteristika njegove *carmen*, one se najviše očituju kroz mitološki aparat koji se provlači kroz cijelu pjesmu. Na samom se početku spominje Averno jezero kao metafora za zagrobni život, a ono je bilo jedno od ulaza u Podzemlje. More je vlasništvo Neptunovo, a pjesnik je pored toga molio i Tetiju, Oceanovu ženu, da Ksaverskog čuva u plovidni po valovima Nereida. Let personificiranih vjetrova čest je u prikazu oluja. Oni su ti koji putnicima na moru zadaju muke, ljudima donose potop. Pluton ili Dit kao bog Podzemlja, Tartara, jednostavno predstavlja Smrt, koju je prema kršćansko-teološkim tumačenjima Krist pobijedio na križu, a koju je Franjo Ksaverski trebao nadvladati u Indiji širenjem Evanđelja i preobraćenjem nevjernika ili, kako ih slikovito Boždarović predstavlja, barbara. Pored toga, ideja da se na nebu nalazi mjesto na kojemu žive nebesnici, može se usporediti s Olimpom, posebice jer je to mjesto ukrašeno stupovima, trijemom, zlatnim vratima s raznim motivima, a usto i vrhovnom bogu Boždarović uz *omnipotens* daje i epitet *tonans*, koji je karakterističan za

⁷⁵ Usp. 210. – 229.

⁷⁶ Naime, polaznici programa *Ratio studiorum* imali su, između ostalih, zadatke sastavljanja stihova raznih motiva i parafraziranje već poznatih djela. Ideja je takvog obrazovanja opremiti polaznike govorničkim vještinama, a samim time i načinima promišljanja. Usp. Yasmin Haskell, *The Passion(s) of Jesuit Latin u Brill's encyclopaedia of the Neo-Latin world: macropaedia*, Philip Ford, Jan Bloemendal and Charles Fanazzi (ed), Brill, Leiden, 2014., str. 778. Isto tako, teme i motivi koji su se protezali uglavnom su nabožnog karaktera. A ne iznenađuje ni to da je Franjo Ksaverski jedan od likova tadašnjih djela. Usp. Yasmin Haskell, *The Vineyard of Verse: The State of Scholarship on Latin Poetry of the Old Society of Jesus u Journal of Jesuit Studies I.*, Brill, Leiden, 2014., str. 37. Ako bi se dakle uspjelo dokazati da je Boždarović bio jedan od polaznika isusovačkog obrazovanja ili je kao svećenik pripadao tom redu, onda uopće ne iznenađuje ova tematika.

Jupitera odnosno Zeusa kao gromovnika. Ipak, ono što se posebno ističe jesu shvaćanje jednog sveca kao junaka i to Herkula, novog Alkejevića⁷⁷ koji, uistinu ne silazi u Podzemlje, nego se sa smrću bori na zemlji.

No, Boždaroviću možda nije ni bilo u cilju ponovno alegorijski uzimati Herkula u kršćanskoj borbi protiv hereze, kako je to na primjer učinio Bunić sa svojim epilijem *De raptu Cerberi*. Ipak valja primijetiti neke sličnosti na osnovu kojih se može postaviti pitanje je li Boždarović poznavao Bunićev ep koji je utjecao na njegovo stvaralaštvo. Zanimljivo je kako obojica za hrabru borbu protiv zla, smrti, jedan kao alegoriju, a drugi kao usporedbu, uzimaju Herkula i njegove zadatke. Premda Bunić tako alegorijski prikazuje Kristov silazak u Podzemlje i njegovu borbu sa smrću, a o čijim se interpretacijama može čitati u novijim razmatranjima,⁷⁸ Boždarović u svojoj *carmen* suptilno za primjer uzima drugi Herkulov zadatak. Naime, kad se na sazvanoj skupštini zbog loše situacije na zemlji *Svemogući* obraća, uspoređuje heretička vjerovanja s mnogoglavom hidrom i pita se od čije će herkulovske vrline ona ovaj put pasti.⁷⁹ Isto tako, postavlja se i pitanje: “Quis novus Alcides portendit praelia nostro / Imperio, quod terram timet, Neptunus adorat?”⁸⁰ Novi Alkejević, novi Herkul je dakle Franjo Ksaverski, koji ima zadatak ubiti devetoglavu stvorenje kako bi zemlju spasio od sve štete koju joj ona nanosi,⁸¹ odnosno riječju pobijediti toliko raširenu herezu, barbarska vjerovanja koja naprema kršćanstvu koje nudi vječni život, nisu ništa drugo doli znak smrti. S obzirom na to da i Lernejska hidra živi u jezeru, onda se zbog Franjine plovidbe može činiti prikladnim uzeti baš taj Herkulov zadatak kao usporedbu.

Još jedna, već nekoliko puta spomenuta epska karakteristika, jest to što se radi o pjevanju odnosno pripovijedanju slavnih pothvata nekog junaka. Boždarovićev se junak, premda ne ratuje direktno sa svojim neprijateljima, ipak kani boriti drugim sredstvima, uvjeravanjem. Stoga se i u pjesmi nalazi shvaćanje da se nekršćani metaforički nazivaju barbarima, onim drugima i drugačijima. Pored toga, važno je napomenuti da junački epovi ne moraju nužno biti opisi bitaka i velikih ratova poput *Ilijade* i dijela *Eneide*. Stoga, Boždarovićeva *carmen* svoje temelje može pronaći u *Odiseji*, olujama i lutanjima itačkog junaka, kao i u onim dijelovima *Eneide* u kojima Eneja putuje do italjskih zemalja. Tomu u

⁷⁷ „Quis novus Alcides portendit praelia nostro / Imperio, quod terram timet, Neptunus adorat?“ stihovi 76. i 77.

⁷⁸ Usp. Dolores Grmača, *Bunićeva Otmica Kerbera: Kršćanska resemantizacija antičke mitologije u Nevolje s tijelom*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015., str. 141. – 147.

⁷⁹ Usp. 50. – 51. stih.

⁸⁰ 76. i 77. stih.

⁸¹ Naime, drugi Herkulov zadatak bio je ubiti Lernejsku hidru, devetoglavu zmiju koja je živjela u Lernejskom jezeru u Argolidi.

prilog ide i prvi stih *Pjesme*: “Xaverium canimus, regnis qui primus Eois”, koji djelomično podsjeća na onaj glasoviti Vergilijev: “Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris.” Obojica u prvom dijelu stiha govore o komu pjevaju, a drugi dio koji ima isti „qui primus“ dodatno pojašnjava o komu je riječ. Jedina razlika je u tome što Ksaverski dolazi u kraljevstva, a Eneja odlazi s trojanskih obala. Usto, Boždarović koristi prozne metode pripovijedanja radnje, dijaloge i izricanje zapovijedi naglas, opise sjedišta bogova i teškog stanja na zemlji. Međutim, s razlogom se radi o većoj pjesmi, a ne epu. Unatoč svim epskim karakteristikama, prije svega kratkoća djela ne dopušta da ga se smatra epom, nego većom pjesmom. Naime, ovo djelo sastoji se od 229 heksametara, a to ne bi bila ni polovica jednog pjevanja nekog poznatog epa. Boždarović se koristi s riječima koje su češće u lirici, poput *pontus*, *ceu*, *aequora*. Dakle, prema svim iznesenim karakteristikama njegova se *Pjesma u čast svetom Franji Ksaverskom* uklapa kao *prigodničarska carmen* u pjesništvo Seicenta.

3.2.3. Oluja na putu za Indiju – mit ili istina

Kad se u književnosti kao likovi javljaju povijesne ličnosti, uvijek se postavlja pitanje istinitosti podataka. Je li ta osoba uistinu postojala, je li se to o čemu autor piše dogodilo na taj način, na neki drugi ili je li se dogodilo uopće. Ista se pitanja mogu postaviti i u proučavanju Boždarovićeve *Pjesme u čast sv. Franje Ksaverskog* s obzirom na to da o Franji Ksaverskom postoje povijesni podaci. Uzdajući se u biografije koje se o njemu mogu pronaći, Boždarovićev je glavni lik kao povijesna ličnost nesumnjivo postojao i djelovao u šesnaestom stoljeću. Što se tiče samog događaja, podatke o njegovu putovanju u Indiju i Japan donose Josip Predragović u životopisu Franje Ksaverskog i Horatius Tursellinus u *De vita S. Francisci Xaverii qui primus e Societate Jesu in Indiam et Japoniam evangelium invexit*. Predragović ga uistinu naziva apostolom Indije i Japana, ali ga ne smatra prvim koji je donio kršćanstvo u Indiju, kako to u prvim stihovima navodi Boždarović. Naime, na azijskom su tlu prije isusovaca djelovali franjevci i dominikanci, a sveti je Toma bio prvi koji je donio svjetlo vjere u Indiju. No, unatoč predanom radu dominikanaca i franjevac na tom je području i dalje bilo više ljudi drugih religija nego kršćana,⁸² tako da je stanje bilo takvo da se Ksaverskog čak i moglo nazvati prvim koji je pobijedio tame poganskih bogova.⁸³ Osim toga, na prvim stranicama *De vita S. Francisci Xaverii*, Tursellinus navodi:

⁸² Josip Predragović, *Sveti Franjo Ksaverski, apostol Indije i Japana*, Nadbiskupska tiskara, Zagreb 1917., str. 46.
⁸³ “...tenebrasque Deorum dispersit.”

“Quippe vir ille, miro Dei hominumque amore ardens, non modo avitam religionem iam sylvescentem in Europa, Asiaeque ora, quae Indiam continet diligenter excoluit, verum etiam trans Gangem per ignotas antiquitati vias ac nationes Christi nomen circumtulit; longissimeque proventus in ultimas Orientis oras, ad ipsos Iapones, in orbis terrae angulo sitos, Evangelii lumen primus invexit.”⁸⁴

Tim se citatom, ali i samim naslovom: “...primus e Societate Jesu...” može opravdati i Boždarovićevo shvaćanje Ksaverskog kao prvog koji je u Indiju i Japan donio svjetlo Kristove vjere.

Međutim, u iscrpnom izvještaju o samom putovanju, njegovom polasku, odmaralištima, Franjinim pratiteljima, stajanjima, Predragović ne navodi nijednu značajnu oluju koja je Boždarovićevog heroja i njegove sudrugove zatekla na putu za Indiju. Strašne su ih oluje zahvatile na plovidbi do otoka, posebice do grada Malake u Maleziji i na putu prema Japanu. Ono što je zanimljivo jest to da bi, kako Predragović navodi, Franjo uvijek

“...ostao miran, da su se putnici čudili. Kad se more uzburkalo, pozivao bi suputnike da se pokaju i pripreve za smrt te bi ih redom ispovjedio. Onda bi obično zaronio u duge molitve i molio sve dotle, dok se bura ne bi slegla.”⁸⁵

Sličnu poruku, oblikujući je u riječi Ksaverskoga prenosi i Boždarović stihovima: “Funeris, o socii, remanet, spes una salutis / tollere ad astra manus, superosque in vota vocare.” Time se postavlja pitanje je li moguće da se onda u pjesmi radi o jednoj od tih oluja iz Franjinih plovidbi oko Indije. Isto tako, s druge strane može se smatrati vjerojatnim i da neka od oluja nije zabilježena na putu do Indije, što ne bi bilo tako neobično s obzirom na to da su morski putovi toga doba riskantni, ali i dalje sigurniji od kopnenih. Plovidba do Indije bila je duga, samim time nudila je i veću vjerojatnost za brojne vremenske neprilike.

Ipak, postoji i još jedna mogućnost, a to je da se Franjina oluja shvati alegorijski, kao metafora za Franjinu borbu sa smrću, odnosno paklom, onim đavolskim, barbarskim, poganskim, s nemirnim životnim putovanjem koje u kršćanskoj tradiciji znači ne ići s Onim tko je put, istina i život jer “...samo je u Bogu mir (...) samo je u njemu spasenje.”⁸⁶ Tako oluja i nemirno more mogu prikazivati život bez Boga, sve propasti i prijetnje koje ono donosi, Neptunove visoke valove, Eolove jake i pogubne vjetrove. Tako shvaćena oluja ne zahtijeva

⁸⁴ Horatius Tursellinus, *De vita S. Francisci Xaverii qui primus e Societate Jesu in Indiam et Japoniam evangelium invexit*, 1627. dostupno online na GoogleBooks:

<https://books.google.hr/books?id=MBZbAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>

⁸⁵ J. Predragović, *Sveti Franjo Ksaverski, apostol Indije i Japana*, str. 117.

⁸⁶ Ps 62, 2

povijesno točne i istinite informacije, ne zahtijeva precizno smještanje u prostorne koordinate. A to, naposljetku, i nije zadatak književnosti, posebice pjesništva kojemu je stalo da svog lirskog subjekta prikaže na način koji želi i za koji smatra da bi trebao biti, a ne kakav jest. Stoga se može naslutiti i da je Boždarovićev cilj bio prikazati Franju Ksaverskog kao heroja koji se bori sa smrću, s nemirnim morima, brodolomima, koji u svim nevoljama snagu traži u nebesima, koji zaslužuje da se svojim djelima poput mitoloških junaka slavi pjesmama i pamti stoljećima.

4. *Oda Ivanu Paštriću*

Boždarovićeve *Oda Ivanu Paštriću* nalazi se u jednom od Paštrićevih rukopisa koji se čuvaju u Vatikanskoj apostolskoj knjižnici, točnije u „Fondo Borgiano“, među rukopisnim kodeksima uglednih ličnosti koje je Stjepan Borgia, tajnik Zbora za širenje vjere, skupio u posebnu zbirku.⁸⁷ Naime, većina Paštrićevih rukopisa nalazi se u ovom fondu, a u njima su, među ostalim njegovi govori, gramatika hebrejskog, propovijedi, pisma, prijevodi, poezija, bilješke i slično. No, među njima se nalazi i nekoliko rukopisa sastavljenih, poput spomenutog Gradićeva, od različitih pjesama Paštrićevih prijatelja i poznanika. Jedan od takvih je Borg. Lat. 481 u kojemu se, među ostalim spisima pisanih na talijanskom, latinskom, grčkom, hebrejskom ili hrvatskom jeziku,⁸⁸ na ff. 148.-149. nalazi i Boždarovićeve *Oda*.

Pitanje koje se intuitivno javlja jest jesu li Boždarović i Paštrić bili toliko dobri prijatelji da bi jedan drugome slali svoja djela i pisali prigodničku poeziju. Naime, u prvom poglavlju ovoga rada, koji govori o Boždarovićevu životu, među njegovim navedenim prijateljima i poznanicima ne nalazi se i Ivan Paštrić. S druge strane, ni Ivan Golub u biografiji Ivana Paštrića među njegovim uglednim poznanstvima ne navodi Boždarovića.⁸⁹ Međutim, njih su dvojica kao suvremenici imali zajedničke prijatelje. Tako Golub navodi da je Paštrić prijateljevao s Gradićem, Fabronijem, Albanijem, a njih autori spominju i kao Boždarovićeve dobre prijatelje.⁹⁰ Pored toga, Paštrić i Boždarović su se kretali u istim krugovima, obojica su bili svećenici iz iste domovine koji su djelovali u Rimu, a posljednje su počivalište našli na istom mjestu, u crkvi svetog Jeronima. Na osnovu svega toga može se zaključiti da su se, premda se u njihovim kasnijim biografijama druženje ne navodi, sigurno poznavali i održavali neku vrstu prijateljstva jer u spomenutoj prijepisci Fabronija i Boždarovića, koju donosi Crijević, Boždarović u svom pismu navodi da je prihvatio Fabronijeva pisma „...ex amicissimo Ioanne Pastritio“⁹¹. Iz tih razloga ne treba biti neobično što se barem jedna Boždarovićeve oda posvećena Paštriću nalazi upravo u njegovom rukopisu.

⁸⁷ Usp. Ivan Golub, *Ivan Paštrić – Ioannes Pastritius polihistor i teolog*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988., str. 58.

⁸⁸ Usp. Tomislav Mrkonjić, *Il teologo Ivan Paštrić (Giovanni Pastrizio): (1636-1708): vita, opere concezione della teologia, cristologia*, Seraphicum- Pontificia Facultas theologica „S. Bonaventurae“, Ordinis fratrum minorum conventualium in urbe, Rim, 1989., str. 69.

⁸⁹ Usp. Ivan Golub, *Ivan Paštrić, znanstvenik i književnik (1636.-1708)* u *Filologija* 9, 1979., str. 93.-94.

⁹⁰ Usp. ibid.

⁹¹ S. Crijević *Bibliotheca Ragusina: in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, str. 28.

4.1. Prijepis *Ode Ivanu Paštriću*

Ad Ioannem Pastritium

In Praenestino cum Abbate Fabono rusticantem

Ode

Petrus Bosdarius

O, grande nostrae Dalmatiae decus,

Dilecta castis cura sororibus,

O, docte quidquid seu Latini

Seu patria cecinere lingua

Graeci poetae, rumpe tenacibus

Devincta vinclis otia, iam satis

Praeneste Faboni tuisque

Lusibus eloquioque plaussit.

Fortuna forsán detinet inclito

Donata templo et ruderibus cavis

Proferre inaccessas paratis

Auspicio meliore sortes?

An celsa dulce est visere moenia,

Iniuriosus queis Bonifacii

Carcer potestatisque summae

Sacrilego violatus ausu

Honos perenni nomine dat frui?

An Barberini gloria principis

Surgentibus templis et alta

Sydere mole patens moratur?

At non reliquit haec Suaresius

Intacta, quo vos sedulus hic labor
Antiquitatis curiosos,
Docte per ora virum volantes,
Fervet. Vetustas desine, desine
Stupere laudes et potius satis
Laudata nunquam Barberini
Grandia gesta canamus ambo!
Seu dira mavis praelia principum
Direpta tanti consilio viri,
Seu praeliata move pacis
Hec populis lachrimosa bella;
Ut saevientis dura necessitas
Fati tenacem propositi patrem
Nunquam gradu deiecit alto,
Prospera nec vitiavit ingens
Fortuna pectus. Regificas opes
Ut liberali distribuat manu
Et Gangis in morem refuso
Regna per et populos feratur
Auro, resurgens non decus ultimum
Ragusa civem ut praedicat et patrem,
Collapsa terrae templa motu
Dum reparat peritura nunquam.

4.2. Analiza *Ode Ivanu Paštriću*

4.2.1. Kratak sadržaj *Ode Ivanu Paštriću*

Lirski se subjekt Boždarovićeve *Ode* obraća uresu Dalmacije, čijim dosjetkama i elokvenciji već uvelike plješću Praeneste, gradić u blizini Rima. Iz tog uvodnog dijela, iz

posvete Paštriću i iz kasnijih stihova: "... et potius satis / Laudata nunquam Barberini / Grandia gesta canamus ambo", može se pretpostaviti da je lirski subjekt sam Boždarović, a da je "decus Dalmatiae" Ivan Paštrić. Tim više što je Paštrić Poljičanin, odnosno Splićanin, a taj je grad jedan od najvažnijih središta Dalmacije, posebice u vremenu kad je Dubrovačka Republika čuvala svoju nezavisnost. Što dakle Boždarović *Odom* želi poručiti svom suvremeniku i zemljaku Paštriću?

Već se na samom početku nazire glavna poruka koja će se otkriti tek u sedmoj strofi, a to je da je Paštrić svojim bavljenjem antikom stekao već dovoljnu slavu i da bi svoj napor u umjetničko-književnom radu, prema Boždarovićevu mišljenju, mogao i trebao usmjeriti na nešto suvremenije. Zaista, sudeći po Golubovoj biografiji, još "...kao dječak, Ivan je ispoljio izuzetnu nadarenost,"⁹² svoje poznavanje hebrejskog je dotjerao do savršenstva, doktorirao teologiju i filozofiju, predavao grčki, hebrejski i filozofiju.⁹³ Pored toga, Golub navodi i Perrimezzijeve riječi da je Paštrić

"...čudesno naobražen u svakovrsnoj erudiciji, kako u sakralnoj, tako u grčkoj i latinskoj. Vladao je također savršeno spekulativnim, moralnim, polemičkim i koncilskim znanostima. Posjedovao je najvišu i najdublju vještinu u jezicima: materinskom ilirskom, talijanskom, latinskom, arapskom, povrh hebrejskog i grčkog."⁹⁴

No, većinu njegovih djela, sačuvanih u rukopisu, čine znanstvene filološke, filozofske i teološke rasprave, prijevodi, govori i, u odnosu na njih u znatno manjoj mjeri, poezija. Stoga i Boždarović odmah na početku kaže: "...rumpe tenacibus devincta vinculis otia; iam satis Praeneste Faboni tuisque lusibus eloquioque plaussit." Tu namjeru Boždarović jasnije ističe nakon retoričkih pitanja zadržava li sreća da naočigled nepristupačne sudbine izađu na vidjelo ili je ugodno da lupež motri nebeske zidine ili da se uživa u vječno proslavljenom imenu zbog sramotnog i bezbožnog djela? Treba li, naposljetku, da očigledna Barberinova slava ostane neopjevana? Time već Boždarović ističe namjeru da se pjeva i slavi suvremenike koji jasno pokazuju znakove svoje buduće slave i značajnih djela koje ostavljaju u naslijeđe nauštrb bavljenja proučavanjem antičkih djela i civilizacije za koje će se, smatra Boždarović, u dovoljnoj mjeri pobrinuti Suarez. Zato i sedma strofa ima poprilično zapovijedan ton s dva imperativa: "Prestani se, prestani, diviti drevnim hvalama i obojica radije pjevajmo nikada

⁹² Ivan Golub, *Ivan Paštrić, Znanstvenik i književnik (1636-1708)* u *Filologija* 9 (1979), JAZU, Zagreb, 1979., str. 89.

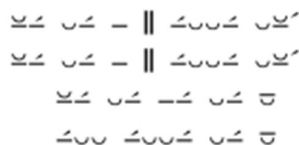
⁹³ Usp. *ibid.*, str. 89. – 90.

⁹⁴ *Ibid.*, str. 90.

dovoljno pohvaljena slavna Barberinova djela!”⁹⁵ Time jasno daje do znanja da mu je više stalo do njegovih suvremenika i njihove proslave nego do drevne antičke baštine. Zanimljivo je upravo to što za predmet bavljenja bira baš jednog Barberinija, vrlo vjerojatno Francesca, koji su pak poznati po svojoj gradnji palača na mjestima nekadašnjih antičkih građevina pa ih prati glasovita poslovice: “Quod non fecerunt barbari, fecerunt Barberini.”⁹⁶ Kao da time želi još dodatno naglasiti ono puštanje, pa čak i rušenje, antičkih spomenika. Naposljetku, Boždarović navodi kako sreća ne okreće leđa talentiranim ljudima i ne odbacuje one na visokom stupnju razvoja, kao i to da obnovljene crkve u Dubrovniku nikad neće propasti. Stoga, nema brige ni za onoga tko se prihvati novog poduhvata, ako to čini hrabro i smjelo kako bi to, prema Boždarovićevu mišljenju, trebao napraviti Ivan Paštrić.

4.2.2. Karakteristike *Ode Ivanu Paštriću*

Jedanaest strofa Boždarovićeve *Ode Ivanu Paštriću* pisano je alkejskom strofom koja se sastoji od dva alkejska jedanaesterca, alkejskog deveterca i alkejskog deseterca. Ta je strofa, kako je Stepanić navela, jedna od uobičajenih za liriku sedamnaestog stoljeća. Isto tako, ode kao i *carmen* obuhvaćaju širok spektar tema, a uglavnom se svode na prigodničarske ili na pohvale raznih svetaca, suvremenika... Tako se i ova Boždarovićeva *Oda* po alkejskoj strofi i tematici uklapa u sliku lirike *Seicenta*.

Slika br. 3 Metrička shema alkejske strofe

Naime, Boždarović ne hvali u potpunosti Paštrića kojemu posvećuje pjesmu, nego se njegova *Oda* može smjestiti negdje između prigodničarske i pohvalne pjesme. On, naime, istovremeno Paštrića smatra veoma učenim i zaslužio slavnim, drži ga uresom Dalmacije, kojemu su pljeskale i plješću Praeneste, ali mu, osvrćući se na trenutnu situaciju, šalje određenu poruku – ostaviti iza sebe proučavanje prošlosti i okrenuti se k proučavanju i veličanju djela suvremenika. Kao da na taj način i sam Boždarović promovira, smatra važnim i istovremeno

⁹⁵ “Vetustas desine, desine / Stupere laudes et potius satis / Laudata nunquam Barberini / Grandia gesta cenamus ambo!”

⁹⁶ *Barberini* u *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5852>, pristupljeno 3. 8. 2023.

navodi na karakteristike hrvatskog latinizma – prigode, religioznu tematiku, djela u čast suvremenika.

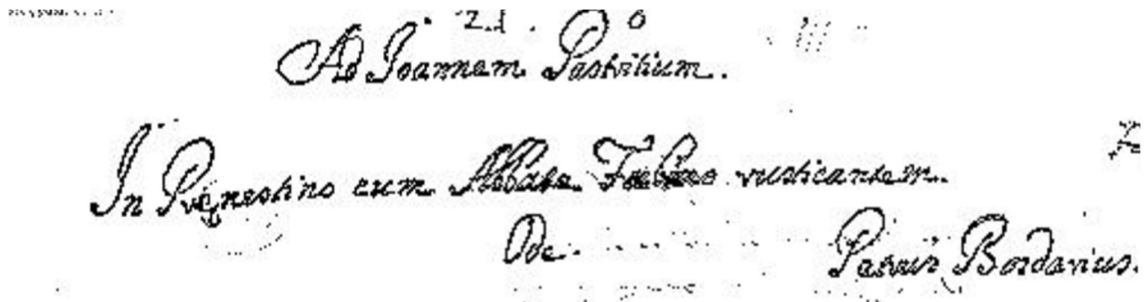
Premda nema rimu, obilježje hrvatskog baroknog pjesništva koje je utjecalo na liriku sedamnaestog stoljeća, u *Odi* se ipak pronalaze stilske figure koje je i Stepanić istaknula kao karakteristične za poeziju toga razdoblja. Neke od njih su etimološke figure, počevši od homeoarktona, ponavljanja početnog sloga koji je vidljiv u “fortuna forsan”, pokoje elizije zbog održavanja metra. Zatim je tu paronomazija, korištenje korijena riječi u različitim vrstama, vidljivo u “Devincta vinculis”, “Praelia (...) praeliata” i “laudes (...) laudata”. Pored toga, izražena je anafora na počecima stihova ili rečenica, pa Boždarović svoju *Odu* i započinje jednom anaforam: “O, grande nostrae Dalmatiae decus, (...) O, docte, (...)” Uz nju pronalazimo i “an” koje se ponavlja na počecima pitanja: “An celsa est dulce (...) An Barberini gloria (...)” Tu je još i anafora sa “seu”: “...seu Latini seu (...) Graeci” i “Seu dira mavis praelia (...) Seu praeliata move (...)” Kroz cijelu se pjesmu proteže hiperbaton, redosljed je riječi zbog metra i pjesničkog ritma u svakoj strofi izmiješan. Metatezu pronalazimo u “...iam satis / Praeneste Faboni tuisque lusibus eloquioque plausit...” jer se naravno pritom ne misli na Praeneste kao grad nego na ljude koji u njemu žive. Pored toga, i prvi se stih može shvatiti metatezom ili možda bolje metaforom jer je Paštrić nazvan uresom Dalmacije. Ponavljanje imeprativa “desine” u sedmoj strofi dovodi do pojačanja zapovijedi, do svojevrstne gradacije, namjernog naglašavanja baš tog napuštanja drevne slave. Pored toga, Boždarović se koristi i primjerima i usporedbama: “Ut saevientis dura necessitas / Fati, tenacem propositi patrem / nunquam gradu deiacet alto, / Prospera nec vitiavit ingens / Fortuna pectus.” Ovim istaknutim stilskim figurama uz koje se mogu pronaći i sinonimi, aliteracija i asonanca, alkejskom strofom i temom koju je odabrao, Boždarović je glavnu misao svoje *Ode* opremio karakteristikama svog doba, šaljući je na dar prijatelju i zemljaku Ivanu Paštriću.

4.2.3. Pokušaj datacije *Ode Ivanu Paštriću*

Za razliku od *carmen* u kojoj je riječ o povijesnom događaju pa se vrijeme njenog nastanka može samo nagađati, u *Odi* Boždarović navodi suvremene primjere koji bi mogli biti od pomoći prilikom okvirne datacije. Suarez, Bonifacije, Barberini suvremenici su Paštrićevi i Boždarovićevi. Bonifacije Albani postao je splitskim nadbiskupom 1668. godine,⁹⁷ Suarez je

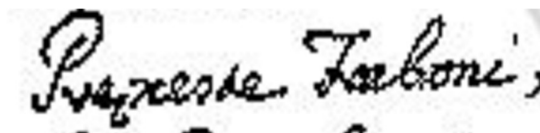
⁹⁷ Slavko Kovačić, *Albani, Bonifacije* u *Hrvatski biografski leksikon*, mrežno izdanje, dostupno na <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=397> pristupljeno 26. 7. 2023.

svoja djela pisao i objavljivao sedamdesetih godina, a Barberini, Francesco i Antonio mlađi,⁹⁸ sudeći po godinama, s Paštrićem su zajedno bili zaređeni za svećenike po završetku studija.⁹⁹ Dakle, može se reći da su svojim djelima i životom uglavnom postajali poznati u drugoj polovici 17. stoljeća. Još jedan detalj koji Boždarović navodi u posljednjoj strofi pjesmu smješta nakon 1667. godine jer stihovima najvjerojatnije aludira na strašni potres koji je pogodio Dubrovnik navodeći: "... resurgens non decus ultimum / Ragusa civem ut praedicat et patrem / collapsa terrae templa motu / Dum reparat peritura nunquam."

Slika br. 4 Naslov *Ode Ivanu Paštriću*

Još bi jedna pretpostavka išla u prilog ovoj veoma okvirnoj dataciji, a to je sama posveta. Naime, umjesto naslova ode pronalazi se posveta: "Ad Ioannem Pastritium / In Praenestino cum Abbate Fabono rusticantem / Ode". Međutim, kako to obično biva s rukopisima, riječ "Fabono" je teže čitljiva zbog mrlje u sredini, a kad se kasnije pojavljuje u rukopisu prije bi moglo reći da piše "Fabono" nego "Fabrono". Iako se može nazreti crtica između slova "b" i "o", to ujedno može biti samo način njihova spajanja ili trenutak neopreznosti pri pisanju. Da se radi o Fabroniju više ima smisla jer bi se iz njegova pisma poslanog Petru Boždaroviću moglo povezati da je *Oda* nastala baš te godine kad je Fabroni žudio za Petrovim dolaskom na "...autumnales rusticantes, quorum specimen licet exiguum nimis Praeneste secum gustasse datum est."¹⁰⁰

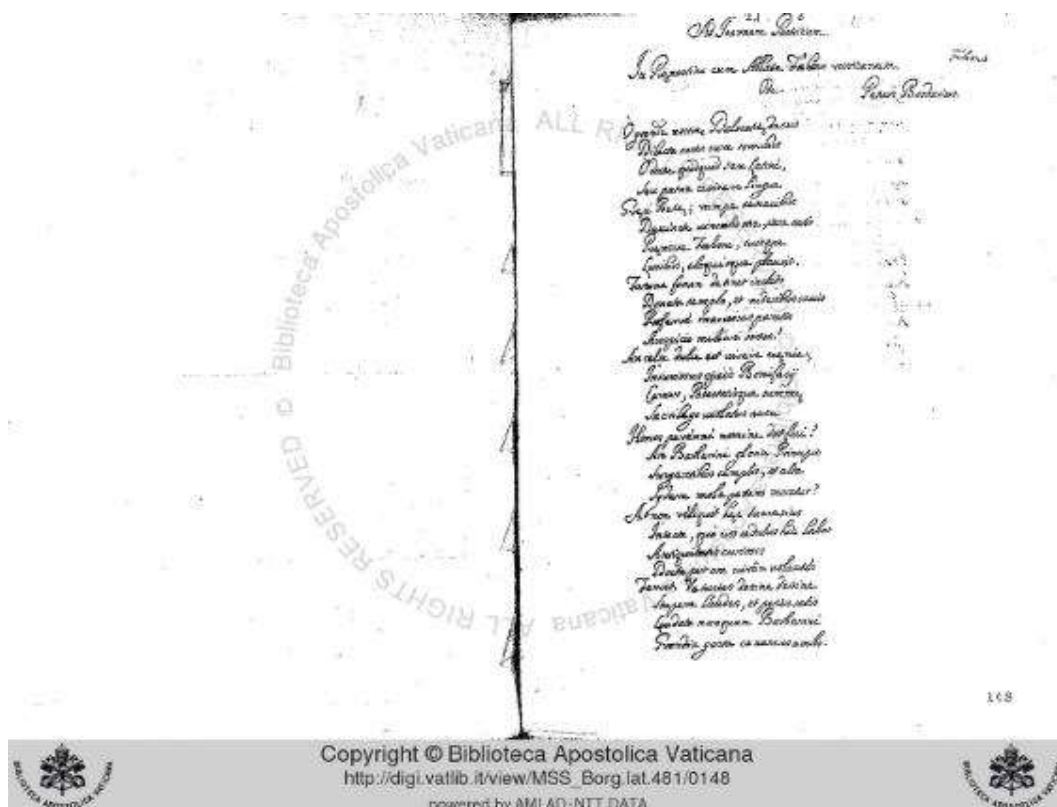
Slika br. 5 Početak sedmog stiha

⁹⁸ Barberini u *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5852> pristupljeno 26. 7. 2023.

⁹⁹ Usp. I. Golub, *Ivan Paštrić – Ioannes Pastritius polihistor i teolog*, str. 17.

¹⁰⁰ S. Crijević, *Bibliotheca Ragusina: in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur T. 4*, str. 28.

Međutim, bilo bi odveć lako i nepromišljeno na ovaj način *Odu Ivanu Paštriću* smjestiti u 1675. godinu u kojoj su nastala i dva pisma u Crijevićevoj biografiji Boždarovića. Naime, ne može se znati je li to bila jedina godina kad su Paštrić i Fabroni bili u Palestrini ili su običavali svake godine tamo provoditi vrijeme. Kao ni to da se u rukopisu zaista misli na Fabronija, a ne nekog drugog. Stoga bi trebalo pokušati pronaći veći dio te prijepiske ili, ako postoji, neki oblik komunikacije između Paštrića i Boždarovića kako bi se, ako je ikako moguće, precizno odredila godina nastanka Petrove *Ode*. Zasad je, na osnovu svega rečenog moguće zaključiti da je vrlo vjerojatno nastala u sedamdesetim godinama sedamnaestog stoljeća.

Slika br. 6 Borg. Lat 481. f 148

5. Nastavnička primjena

Kad se govori o nastavi klasičnih jezika, njenoj obrani, cilju i svrsi, naglasak je naravno uvijek stavljen na raspravu o tome zašto bi se danas trebao učiti jezik antičkog razdoblja koji je kolao žilama Rimskog Carstva i Grčke u njihovim najvećim usponima. Dakako da je u tom slučaju riječ o temeljima klasičnih jezika i da su rasprave koje su vodili i koje dan-danas vode metodičari od izuzetne važnosti za očuvanje latinskog i grčkog jezika. Metode kojima se klasični jezici poučavaju mijenjaju se, ali cilj dakako ostaje isti:

“...učavanje, spoznavanje, razumijevanje i prepoznavanje jezičnih struktura klasičnih jezika, razumijevanje civilizacijskog konteksta u kojem te strukture postoje kao prenosioci određenih poruka (dakle realizirani kao tekstovi), te napokon razumijevanje konkretnih jezičnih sadržaja koji se klasičnim jezicima posreduju (dakle konkretnih tekstova), sve do njihova prevođenja na materinji jezik.”¹⁰¹

Međutim, taj se cilj ostvaruje na dvije razine – civilizacijskoj i jezičnoj,¹⁰² a u trenutnom nacionalnom kurikulumu važnost učenja klasičnih jezika u Republici Hrvatskoj, posebice latinskoga, opravdava se dugogodišnjom hrvatskom antičkom baštinom.

Naime, u obrazloženju svrhe i opisa nastavnog predmeta *Latinski jezik* nacionalnog kurikula za osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje pronalazi se i rečenica da

“...za učenike u Republici Hrvatskoj dodir s golemom pisanom baštinom latinskog jezika, a osobito s veličanstvenim materijalnim spomenicima rimske antike, od pulskog amfiteatra do Dioklecijanove palace u Splitu, otvara i spoznajni put prema širem shvaćanju vlastitog identiteta. Tako latinski jezik, koji je s grčkim duboko ukorijenjen u mediteranski civilizacijski krug, postaje gradivni element samospoznaje, naša polazišna i razlikovna točka u regionalnome, nacionalnome, europskome i globalnome kontekstu.”¹⁰³

Pored toga, definirane domene kojima bi se ostvarili odgojno obrazovni ciljevi su: jezična pismenost, iskustvo teksta i komunikacije te civilizacija i baština. Unutar toga, uz važnosti latinskog jezika za aktualizaciju, problematiziranje određenih problema, razumijevanje današnjeg društva i poznavanje jezika, nalazi se i “...učavanje i proučavanje rimskih tragova

¹⁰¹ Zlatko Šešelj, *Cilj učenja, korist učenja i potreba za učenjem klasičnih jezika u Latina et Graeca Vol. 1* N. 30., 1987., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/326268>, str. 14.

¹⁰² Zlatko Šešelj, *Obrazovni cilj i obrazovni zadaci nastave klasičnih jezika u Latina et Graeca Vol. 1*. N. 24, 1984., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/326160>, str. 3.

¹⁰³ *Kurikulum nastavnog predmeta Latinski jezik za osnovne škole i gimnazije*, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_143.html

na tlu Hrvatske i Europe i njihova utjecaja na oblikovanje hrvatskog i europskog religijskoga, građanskoga i nacionalnog identiteta (od Rima do danas).”¹⁰⁴

Međutim, kao da se pritom događa jedan maleni nesklad koji učenicima intuitivno stvara sasvim prirodno pitanje zašto bi na osnovu materijalnih tragova, ostavštine vidljive u civilizacijskim okvirima koje su dio njihovog identiteta morali učiti latinski jezik zlatnog, klasičnog razdoblja rimske književnosti. Dakle, prilikom poučavanja latinskog jezika, naglasak je razumljivo stavljen na antičke klasike, ali se unutar civilizacije obrađuje i hrvatska materijalna, arheološka ostavština. Pritom kao da se zanemaruje spomenuti “dodir s golemom pisanom baštinom latinskog jezika” koji se nudi kao moguće rješenje intuitivnog učeničkog “zašto”. Naime, na satima se latinskog jezika u gimnazijama hrvatski latinitet ne obrađuje. Jedan od mogućih razloga zbog kojeg se to događa jest nemogućnost uklapanja tih nastavnih jedinica u plan i program u kojem je dakako, sasvim razumljivo, naglasak stavljen na usvajanje gramatičkih sadržaja, i to na temelju tekstova slavni antičkih klasika. Stoga se hrvatski latinizam, kao ključan dodir s baštinom latinskog jezika, ovlaš obrađuje na satima hrvatskog jezika i književnosti, a najveći dodir s tim bogatim razdobljem hrvatske književnosti učenici imaju priliku steći tek na visokoškolskim obrazovnim ustanovama, i to prije svega na Odsjeku za kroatistiku i Odsjeku za klasičnu filologiju.

Naravno da se uvijek može postaviti i pitanje zašto bi se posvećivala veća pozornost hrvatskom latinizmu u srednjim školama, a na njega se može odgovoriti iznoseći nekoliko prednosti poučavanja. Prije svega, kako je već rečeno, hrvatski je latinitet uz materijalnu baštinu dio identiteta. Nakon toga, treba imati na umu da se ne radi o tome da hrvatski latinisti u potpunosti ili u većoj mjeri zauzmu kurikulum, nego da se barem ovlaš, nekoliko sati, uz tekstove klasika obrađuje i djelić goleme hrvatske baštine pisane latinskim jezikom. Premda je antička književnost znatno bogatija i zanimljivija po tematici od nekih razdoblja hrvatske književnosti na latinskom koja je postala opterećena društvenim zbivanjima unutar kojih je nastala, ipak se u njoj mogu pronaći izuzetno zanimljiva djela za proučavanje jezika i civilizacije. Pored toga, može se ostvariti međupredmetna suradnja s hrvatskim jezikom, povijesti, filozofijom pa čak i drugim predmetima ako se za rad odaberu tekstovi te tematike. Ovo je razdoblje posebno zanimljivo za hrvatsku književnost jer se lakše mogu uočiti međusobni utjecaji o kojima je bilo riječi prilikom opisa karakteristika sedamnaestog stoljeća.

¹⁰⁴ Ibid.

Ako bi se za konkretan primjer uzele dvije otkrivene Boždarovićeve pjesme, uočiti će se nekoliko karakteristika koje se mogu iskoristiti u nastavi i koje, kroz međupredmetnu suradnju učenike mogu potaknuti na promišljanje. Jedna od njih je mitološki aparat koji je korišten u *Pjesmi u čast sv. Franje Ksaverskog*, nužan za razumijevanje teksta i za učenje civilizacijskog sadržaja odnosno antičke mitologije. Na njoj se može vidjeti jasan utjecaj antičkog epa, Odisejeva i Enejina putovanja, ali može poslužiti i za objašnjavanje mita o Herkulu i njegovim zadacima. Isto tako, s obzirom na to da je riječ o usporedbi sveca s Herkulom, pogodna je za objašnjavanje alegorije kao stilske figure, ali i utjecaja kršćanstva na cjelokupnu književnost. S druge strane, njegova je *Oda Ivanu Paštriću*, pored pjesničkih, stilskih karakteristika, pogodna je za proučavanje povijesnog konteksta u kojemu su poznati latinisti živjeli, a koji biva dio povijesnog identiteta. Obje pjesme mogu poslužiti za uviđanje određenih promjena jezika, učenje različitih metara, stilskih figura, ali i društvenih utjecaja na umjetničko stvaranje.

Osim toga, mogu se međupredmetno proučavati s poviješću, vjeronaukom i hrvatskim jezikom i književnosti. Učenicima se također može pružiti i mali uvid u paleografiju čime jačaju kritičko mišljenje ne pouzdajući se u potpunosti uvijek u sve prijevode, prijepise i izdanja. Na koncu, ono što najviše ide u prilog onomu zašto učiti latinski jezik i zašto više spominjati hrvatske latiniste jest nadvladavanje one praznine između materijalne arheološke baštine i tekstova pisanih na latinskom jeziku prije otprilike dva tisućljeća. Možda je tumačenje onog “dodira s golemom latinskom baštinom” dobar početak razvijanja svijesti da je latinski jezik ne tako davno, kao što učenici misle, kolao istim ulicama kojima i oni danas šetaju u gradovima vlastite domovine, u javnim ustanovama, zgradama u kojima se katkad i oni nalaze i da se, uz generalnu dijakronijsku komunikaciju, na ovaj način više približe temelji čovjekova europskog, a samim time i hrvatskog identiteta.

Zaključak

Istražujući *Pjesmu u čast Sv. Franji Ksaverskom* i *Odu Ivanu Paštriću* dolazi se do nekoliko opažanja i javlja se nekoliko pitanja. Prije svega, Boždarovićeve se pjesme uklapaju u kontekst pjesništva sedamnaestog stoljeća. *Carmen* obiluje karakteristikama sedamnaestostoljetne *carmen* epskih obilježja i religiozne tematike. Sasvim je jasno i zašto Boždarović bira svetog Franju Ksaverskog, ako se na umu ima da je on jedan od važnijih isusovačkih svetaca, čiji je način obrazovanja u to vrijeme raširen po Europi. Isto tako, *Oda Ivanu Paštriću* biva jedan od primjera lirike *Seicenta*, prigodničke tematike kakva je karakteristična za tadašnje pjesništvo, ali i način autorova života. S obzirom na to da je Boždarović svećenik, iznenađujuće bi bilo da poput Vitezovića piše ljubavnu poeziju posebno zbog toga što je okružen prigodnicama. Iz *Ode* se mogu naslutiti i Boždarovićevi stavovi o prioritetima tadašnjih hrvatskih intelektualnih krugova – veća pozornost suvremenim događajima, djelima i ljudima. Pored toga, prijevod pjesama svjedoči o njihovoj neistraženosti pa i analiza koja se po prvi puta o njima daje u ovom radu ostavlja prostor za moguće drugačije interpretacije i zaključke. Promatrajući, dakle iz istraživačke perspektive, Boždarovićeve pjesme dovode i do malobrojnih informacija o autorovu životu uopće, posebice o njegovoj životnoj ulozi pjesnika, što za sobom povlači pitanja u čijim se rukopisima skrivaju ostale autorove pjesme pisane latinskim jezikom, može li se u budućnosti sastaviti i objaviti njegov pjesnički opus i može li se zbog njih smjestiti uz bok već poznatim sedamnaestostoljetnim autorima. Idući korak dalje od Boždarovića kao pojedinačnog primjera, postavlja se pitanje što je sa sudbinama ostalih neistraženih autora koje krije Novakovićev ponor sedamnaestog stoljeća.

S druge strane, promatrajući pjesme iz nastavničke perspektive, dolazi se do zaključka da se one mogu koristiti kao primjeri u nastavi pri poučavanju latinskom jeziku, posebice zato što zahtijevaju usvajanje znanja o antici, o jeziku i književnosti, o odlikama hrvatskog latinizma, istovremeno sličnog novolatinskoj književnosti i drugačijeg od nje, povijesti, rukopisnoj baštini, paleografiji, o isusovačkom obrazovanju pa samim time i o obrazovanju uopće. Premda je njihova uporaba u nastavi realnija na fakultetskim seminarima i predavanjima nego u srednjim školama, ipak se na osnovu promišljanja u prethodnom poglavlju može zaključiti da bi njihovo proučavanje, kao i bilo koji drugi primjer književnog djela iz razdoblja hrvatskog latinizma, moglo biti od velike pomoći pri premošćivanju ponora između učenja latinskog jezika, arheološke materijalne baštine i shvaćanja europskog i hrvatskog identiteta.

Literatura

1. Adamović, Vice, *Dubrovčani izvan zavičaja: prilog poznavanju dubrovačke književnosti i povijesti sastavljen za učeću omladinu*, Matica Srpska u Dubrovniku, Dubrovnik, 1914.
2. Appendini, Franjo Maria, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei: divise in due tomi e dedicate all' eccelso Senato della Repubblica di Ragusa. T. 2*, Dalle stampe di Antonio Martecchini, Ragusa, 1802.
3. Barberini u *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. pristupljeno 26. 7. 2023. Dostupno online na:
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5852>.
4. Boždarović, Petar u *Hrvatski biografski leksikon (mrežno izdanje)*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2023. Pristupljeno 28. 6. 2023. Dostupno na:
<https://bl.lzmk.hr/clanak/2604>
5. Burić, Josip, *Kanonici hrvatskog kaptola sv. Jeronima (1589.-1901.)*, Hrvatski povijesni institut, Rim, 1971.
6. Crijević, Serafin Maria: *Bibliotheca Ragusina: in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur T. 4*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1980.
7. Engel, Ivan Hristijan, *Povjest Dubrovačke Republike*, Srpska dubrovačka štamparija A. Pasarića, Dubrovnik, 1903.
8. Golub, Ivan, *Ivan Paštrić – Ioannes Pastritius polihistor i teolog*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988.
9. Golub, Ivan, *Ivan Paštrić, znanstvenik i književnik* u *Filologija 9*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1979. str. 85.-100.
10. Grmača, Dolores, *Bunićeva Otmica Kerbera: Kršćanska resemantizacija antičke mitologije u Nevolje s tijelom*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015.
11. Haskell, Yasmin, *The Passion(s) of Jesuit Latin* u *Brill's encyclopaedia of the Neo-Latin world: macropaedia*, Philip Ford, Jan Bloemendal and Charles Fanazzi (ed), Brill, Leiden, 2014., str. 775. – 788.
12. Haskell, Yasmin, *The Vineyard of Verse: The State of Scholarship on Latin Poetry of the Old Society of Jesus* u *Journal of Jesuit Studies I.*, Brill, Leiden, 2014., str. 26.-46.

13. Kovačić, Slavko, *Albani, Bonifacije* u *Hrvatski biografski leksikon*, (mrežno izdanje). Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2023. Pristupljeno 28. 6. 2023, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=397>.
14. Körbler, Đuro, *Pisma opata Stjepana Gradića Dubrovčanina Senatu Republike dubrovačke od godine 1667. do 1683*, Tisak dioničke tiskare, Zagreb, 1915., dostupno online na: <https://archive.org/details/abatisstephanigr00grad/page/n5/mode/2up>
15. Krasić, Stjepan, *Stjepan Gradić, život i djelo*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1987.
16. *Latinska književnost* u *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 28. 6. 2023., dostupno online na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35571>
17. *Kurikulum nastavnog predmeta Latinski jezik za osnovne škole i gimnazije*, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_143.html
18. Ljubić, Šime, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Rod. Lechner Librajó Dell' I. R. Università, Vienna, 1856., dostupno online na: https://books.google.hr/books?id=oXPRAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
19. Ljubić, Šime: *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske II*, Riečki Emidija Mohovića Tiskarski kamen, Rijeka, 1869., dostupno online na: <https://books.google.hr/books?id=kExRAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>
20. Matica krštenih za župu Grad, sv. 1 u *Hrvatska, crkvene knjige, 1516.-1994.*, dostupno online na: <https://www.familysearch.org/search/collection/2040054>
21. Mrkonjić, Tomislav, *Il teologo Ivan Paštrić (Giovanni Pastrizio): (1636-1708): vita, opere, concezione della teologia, cristologia*, Seraphicum – Pontificia Facultas theologica „S. Bonaventurae“, Ordinis fratrum minorum conventualium in urbe, Rim, 1989.
22. Novaković, Darko, *Hrvatski latinizam u XVII. stoljeću* u Golub, Ivan (ur.), *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, sv. 3: *Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće)*, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 551.-563.

23. Predragović, Josip, *Sveti Franjo Ksaverski, apostol Indije i Japana*, Nadbiskupska tiskara, Zagreb, 1917.
24. Sironić, Milivoj et al., *Povijest svjetske književnosti 2*, Mladost, Zagreb, 1977.
25. Slade, Sebastijan, *Fasti Litterario Ragusini*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001.
26. Stepanić, Gorana, *Hrvatsko pjesništvo u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, doktorska disertacija, Zagreb, 2005.
27. Šešelj, Zlatko, *Cilj učenja, korist učenja i potreba za učenjem klasičnih jezika u Latina et Graeca Vol. 1 N. 30.*, 1987., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/326268>
28. Šešelj, Zlatko, *Obrazovni cilj i obrazovni zadaci nastave klasičnih jezika u Latina et Graeca Vol. 1. N. 24*, 1984., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/326160>
29. Tursellinus, Horatius, *De vita S. Francisci Xaverii qui primus e Societate Jesu in Indiam et Japoniam evangelium invexit*, 1627. dostupno online na GoogleBooks: <https://books.google.hr/books?id=MBZbAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>
30. Vekarić, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika 4: Odabrane biografije*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb; Dubrovnik, 2013.
31. Vojnović, Kosta, *Crkva i država u Dubrovačkoj republici*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1895.

Popis slika

Slika br. 1: Zapis o krštenju Petra Boždarovića iz Matice krštenih

Slika br. 2: Vat. Lat. 6910 f. 235

Slika br. 3: Metrička shema alkejske strofe

Slika br. 4: Naslov *Ode Ivanu Paštriću*

Slika br. 5: Početak sedmog stiha

Slika br. 6: Borg. Lat 481. f. 148